The background of the cover features a series of overlapping, flowing, translucent curves in shades of light blue and white, creating a sense of movement and depth. The curves originate from the top right and sweep downwards and to the left, eventually fading into a darker blue at the bottom right corner.

ГЕНДЕРНО-ОРІЄНТОВАНЕ
БЮДЖЕТУВАННЯ В
УКРАЇНІ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

ГЕНДЕРНО-ОРІЄНТОВАНЕ
БЮДЖЕТУВАННЯ В УКРАЇНІ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Київ 2016

Авторки-упорядниці: Тетяна Іваніна, Ольга Жукова, Світлана Євченко, Неллі Карпець, Олена Микитась, Олена Остапчук, Наталія Рябушенко, Оксана Ярош.

Фото: Олександр Алфьоров.

Ґендерно-орієнтоване бюджетування в Україні: теорія і практика: Метод. посіб. - К.: ФОП Клименко, 2016. – 92 с.

У цій публікації розглядаються питання використання інструментів ґендерно-орієнтованого бюджетування (ҐОБ) з метою ознайомити широке коло читачів із методиками ҐОБ і розрахунку витрат на цілі ґендерної рівності, а також кращим досвідом, набутим в Україні за підтримки ООН Жінки та Представництва Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні.

Публікація розроблена експертами громадської організації «Бюро ґендерних стратегій та бюджетування» на допомогу адвокатам ґендерної рівності, представникам державних і неурядових організацій, викладачам і студентам, а також широкому колу читачів.

Публікація видана за підтримки ООН Жінки в Україні та Представництва Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні. Думки, висловлені авторками, можуть не співпадати з ООН Жінки та Фонду імені Фрідріха Еберта. Комерційне використання інформації, опублікованої ООН Жінки і Фондом Фрідріха Еберта не допускається без їхньої письмової згоди.

ЗМІСТ

Вступ		5
Розділ 1	Основні поняття і принципи гендерно-орієнтованого бюджетування	7
Розділ 2	Методологія та інструменти гендерно-орієнтованого бюджетування	19
Розділ 3	Розрахунок витрат на цілі гендерної рівності	29
Розділ 4	Ініціативи з гендерно-орієнтованого бюджетування на місцевому рівні в Україні	41
Додаток 1	Опис методики гендерно-орієнтованого бюджетування (український досвід)	63
Додаток 2	Методика проведення розрахунку витрат на цілі гендерної рівності (український досвід)	77

ВСТУП

Сьогодні політика ґендерної рівності є важливим чинником глобального розвитку і фундаментальним правом людини. Більшість урядів узяли на себе зобов'язання щодо досягнення цілей ґендерної рівності і впровадження ґендерних аспектів у державну політику. З цією метою були створені численні інструменти і підходи. Починаючи з 1995 року ряд міжнародних організацій та інституцій, зокрема Фонд розвитку для жінок ООН (ЮНІФЕМ, зараз ООН Жінки), Програма розвитку ООН (ПРООН), Європейська економічна комісія ООН (ЄЕК ООН) та інші, виступили ініціаторами інтегрування ґендерного підходу до бюджетів і таким чином сприяли розвитку концепції і стратегії ґендерно-орієнтованого бюджетування (ГОб).

Концепція ГОб була задумана як гнучкий механізм вироблення цільових стратегій для забезпечення справедливого розподілу ресурсів в інтересах різних соціальних груп населення, і це дає дослідникам і практикам змогу постійно розширювати її контекст, забезпечуючи її функціонування в якості ефективного інструменту забезпечення соціальної інтеграції та ґендерної рівності.

Попри всі переваги ґендерно-орієнтованого бюджетування, ця стратегія не є поширеною в Україні. Відсутність єдиного загальнодержавного стратегічного документа, який би визначав необхідність здійснення ГОб та закріпив методологічне підґрунтя його реалізації, гальмує процес запровадження ґендерно-орієнтованого бюджетування.

В рамках реалізації проекту «ґендерно-орієнтоване бюджетування на місцевому рівні» (Фонд Ф. Еберта) та програми «Підвищення відповідальності щодо фінансування ґендерної рівності» (ООН Жінки) були розроблені і апробовані на місцевому рівні вітчизняні методологічні підходи до

впровадження ГОБ. Цей посібник містить опис теоретичних і практичних підходів до впровадження гендерно-орієнтованого бюджетування. Додатки включають детальний опис методики ГОБ і розрахунку витрат на цілі гендерної рівності.

Автори сподіваються, що пропонований посібник стане в нагоді гендерним експертам і практикам, службовцям і громадським активістам, які впроваджують політику гендерної рівності на державному та місцевому рівнях.

РОЗДІЛ 1

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ПРИНЦИПИ ГЕНДЕРНО-ОРІЄНТОВАНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ

Загальноприйняте визначення гендерно-орієнтованого бюджетування наведене в доповіді спеціальної групи Ради Європи, яка у 2005 році дійшла висновку, що гендерне бюджетування - це реалізація гендерної проблематики в бюджетному процесі.

Рада Європи визначає гендерне бюджетування як застосування концепції комплексного підходу до проблеми рівності жінок і чоловіків у бюджетному процесі. Це означає оцінку бюджетів на основі врахування гендерної проблематики, включення гендерного аспекту до всіх рівнів бюджетного процесу і зміну структури доходів і витрат з метою сприяння гендерній рівності.

ЩО ТАКЕ ГЕНДЕРНО-ОРІЄНТОВАНИЙ БЮДЖЕТ

Поняття «гендерно-орієнтований бюджет» і «гендерно-орієнтоване бюджетування» були запропоновані у Платформі дій, ухваленій на Пекінській конференції (1995). У ній наголошується, що уряди повинні докласти всіх зусиль для систематичного вивчення того, яким чином державний сектор витрат приносить користь жінкам, і коректувати бюджети для забезпечення рівного доступу до них (п. 346). «Це вимагатиме врахування гендерної проблематики в бюджетних рішеннях щодо політики та програм, а також адекватного фінансування спеціальних програм для забезпечення рівності між жінками і чоловіками» (п. 345).

Термін «гендерно-орієнтований бюджет» означає бюджет, який передбачає планування ресурсів країни з урахуванням доходів бюджету, котрі формуються за рахунок жінок і

чоловіків, а також видатків бюджету, які розподіляються між жінками і чоловіками. При цьому слід наголосити, що ґендерні бюджети не є окремими бюджетами для жінок і чоловіків. Це – засіб інтегрування ґендерних аспектів до державної політики та бюджетів різних управлінь, відділів і закладів¹.

Термін «ґендерно-орієнтоване бюджетування» означає сукупність різних інструментів, механізмів та інститутів, об'єднаних загальною метою, – зробити ґендерний підхід до управління одним із обов'язкових принципів національної політики та економіки. Це поняття широко використовується рядом міжнародних організацій і є підходом, орієнтованим на інтереси людей у процесі формулювання і виконання державного бюджету. Цей підхід доповнює інші процеси з реформування та вдосконалення бюджетної сфери, здійснювані урядами багатьох країн світу².

У ширшому розумінні ГОБ – це інструмент, який дає можливість реалізувати державну політику гарантування рівних прав і можливостей жінок і чоловіків за рахунок бюджетних коштів. Кінцева мета ГОБ полягає в тому, щоб у країні були прийняті й виконувалися бюджети і програми, в яких враховуються конкретні потреби чоловіків і жінок.

ЧИ ІСНУЄ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ФОРМУВАННЯМ ПОЛІТИКИ І БЮДЖЕТОМ

Бюджетна політика і економіка можуть лише здаватися ґендерно-нейтральними. Проте бюджети, які не враховують різний вплив наданих послуг на жінок і чоловіків, ігнорують економічні та соціальні відмінності, що існують між ними, здатні породжувати «ґендерно-сліпу політику», яка здебільшого є дискримінаційною щодо жінок. Тому впровадження ґендерно-орієнтованого бюджетування набуває особливого значення для країн, регіонів чи муніципалітетів, котрі вважають недоцільним продовжувати практику формування та виконання ґендерно-нейтральних бюджетів, які часто є «ґендерно-сліпими» і, таким чином, не сприяють подоланню

1. Лобанова Л. Ґендерні стратегії сталого розвитку України / За ред. Л. С. Лобанової. – К.: Фенікс, 2004. – С. 13.

2. Sharp R. Budgeting for Equity: Gender Budget Initiatives within a Framework of Performance Oriented Budgeting – Режим доступу: http://www.unifem.org/resources/item_detail.php?ProductID=3 – Р.11.

ґендерної нерівності. Адже недооцінка впливу бюджету на жінок і чоловіків може привести до результату, що суперечить поставленим завданням, унеможливити досягнення певних економічних показників, зокрема економічного зростання, трудової зайнятості тощо.

Сенс інтегрування ґендерного підходу до процесів бюджетування полягає в тому, щоб усунути розрив між розробкою політики рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, та асигнуванням ресурсів на її впровадження. Причому це стосується не лише прямого фінансування політики ґендерної рівності, а й непрямого, тобто інтеграції ґендерного аспекту до процесу прийняття бюджетних рішень щодо розробки політики, стратегій, планів і програм у різних галузях.

Ґендерна нерівність може дорого коштувати державам, адже її наслідки проявляються у зниженні рівнів продуктивності, конкурентоспроможності, добробуту населення. Натомість, за умови впровадження ґендерних питань у програми і бюджети, державні кошти можна розподіляти більш справедливо і використовувати ефективніше.

Таким чином, стратегія ҐОБ завдяки своїй зорієнтованості на бюджет, здатна об'єднати процес розробки політики з процесом формування бюджету.

КЛЮЧОВІ ЦІЛІ ТА КАТЕГОРІЇ ВИТРАТ ҐОБ

Конкретні цілі ґендерно-орієнтованих бюджетів можуть бути відмінними в різних країнах. Вони залежать від конкретної політичної та соціальної ситуації в країні, а також інституційних механізмів, що лежать в основі впровадження ҐОБ. Однак, можна визначити стратегічні цілі, які є основними для більшості ґендерних бюджетних ініціатив:

1. Підвищити обізнаність і розуміння ґендерних питань і ґендерного впливу державних бюджетів і програм.
2. Посилити відповідальність урядів за свою бюджетну політику та зобов'язання.
3. Змінити і поліпшити державні бюджети і програми задля

досягнення ґендерної рівності³.

Ці ключові цілі ҐОБ потрібно розглядати як частину ширшого процесу, спрямованого на досягнення змін у бюджетах і програмах у бік більшої ґендерної рівності.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ПЕРЕВАГИ ҐОБ

Забезпечення рівноправ'я, сприятливих рівних можливостей для жінок і чоловіків є одним із тих зобов'язань, які вимагають постійного контролю виконання. Представники влади часто беруть на себе зобов'язання, але на практиці існує досить помітний розрив між політичними заявами урядів і тим, як вони збирають і витрачають гроші, між участю у виробленні нових програм і законів, з одного боку, й розподілом коштів – з іншого. Ґендерно-орієнтоване бюджетування може допомогти ліквідувати ці розриви, забезпечивши ефективніший збір і витрачання державних ресурсів. Більше того, інтегрування ґендерних питань до програм і бюджетів різних рівнів сприятиме вирішенню широкого кола питань, що створить рівні можливості для всіх членів суспільства і забезпечить його сталий розвиток.

Реалізація ҐОБ пов'язана з можливістю змінювати бюджети і політику держави у бік більшої ґендерної рівності. До інших переваг ҐОБ належить можливість:

- покращити якість послуг для населення за рахунок спрямування бюджетних витрат на конкретного споживача;
- підвищити ефективність реалізації політик і забезпечити більшу підзвітність урядових органів;
- удосконалити закони і політики з метою подолання наявних ґендерних проблем;
- підвищити темпи економічного розвитку територій з урахуванням більш ефективного використання наявних ресурсів;
- зменшити ґендерну нерівність і дати поштовх розвитку ґендерно-чутливої політики;
- підвищити інформованість та вплив громадськості (зокрема жінок) на прийняття рішень у бюджетному процесі;

3. Sharp R. Budgeting for Equity: Gender Budget Initiatives within a Framework of Performance Oriented Budgeting. – Режим доступу: <http://www.wbg.org.uk/sharp2003.pdf>

- здійснювати моніторинг досягнення політичних цілей і заяв щодо ґендерної рівності.

ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ҐОБ

Впровадження ҐОБ вимагає широкого спектра діяльності в області законодавства і бюджетування. Більше того, необхідною умовою є розробка нормативно-правової бази та вітчизняної методології ґендерного бюджетування, а також системи показників ґендерного аналізу бюджету. Та оскільки бюджетні рішення завжди є політичними, найважливіше для ҐОБ – формування політичної волі щодо інтегрування питань ґендерної рівності до процесів бюджетного управління.

Основними передумовами успішного впровадження ҐОБ є наявність:

- спеціальної політики ґендерної рівності й чинного Національного механізму забезпечення ґендерної рівності;
- політичної волі щодо інтегрування ґендерної проблематики до програм і бюджетів;
- ґендерно-дезагрегованої статистики, що дає необхідну інформацію як для кращого орієнтування в ситуації, так і для виправлення ґендерної асиметрії та дисбалансу;
- інформаційної і просвітницької роботи з ґендерних питань, котра, насамперед, передбачає роз'яснення національної політики щодо ґендерної рівності;
- можливостей для участі чоловіків і жінок у процесах бюджетування.

ҐЕНДЕРНО-ОРІЄНТОВАНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ В УКРАЇНІ І СВІТІ

Вперше принцип ґендерно-орієнтованого бюджетування був застосований у вигляді «жіночого бюджету» в Австралії у 1984 році. І з того часу він втілюється в життя в ряді країн як одна із стратегій досягнення ґендерної рівності. На початку 2000 року, за даними Секретаріату Співдружності Націй, понад 40 країн світу тією чи іншою мірою застосували

стратегію ґендерного бюджетування⁴. В Європейському Союзі офіційне визнання стратегія ҐОБ отримала у 2001 році. Надалі ґендерне планування бюджету стало актуальною темою активного політичного дискурсу та політичної дії в багатьох країнах, міжнародних організаціях та органах міждержавних об'єднань, зокрема в Раді Європи, Європейському Парламенті та Раді Міністрів Північних країн⁵. Так, уже в 2010 році ЮНІФЕМ звітує про те, що понад 90 країн світу впроваджують різні ґендерні бюджетні ініціативи (ҐБІ), які охоплюють громадянське суспільство, уряди і міжнародні організації⁶. У Таблиці 1 поданий список країн, котрі станом на кінець 2012 року здійснювали різноманітні ґендерні бюджетні ініціативи. Список складено авторами за матеріалами посібника Секретаріату Британської Співдружності⁷.

Таблиця 1.

КРАЇНИ, ЯКІ ЗДІЙСНИЛИ ҐЕНДЕРНІ БЮДЖЕТНІ ІНІЦІАТИВИ

(станом на 2012 р.)

Африка	Америка	Азія	Європа	Австралія та Океанія	Країни СНД
Ботсвана	Барбадос	Афганістан	Австрія	Австралія	Азербайджан
Єгипет	Беліз	Бангладеш	Албанія	Вануату	Вірменія
Замбія	Болівія	В'єтнам	Бельгія	Маршаллові острови	Грузія
Зімбабве	Бразилія	Ізраїль	Болгарія	Папуа-Нова Гвінея,	Казахстан
Кенія	Еквадор	Індія	Боснія і Герцеговина	Самоа	Киргизстан
Маврикій	Канада	Індонезія	Данія	Соломонові Острови,	Молдова
Малаві	Мексика	Камбоджа	Естонія	Тувалу	Росія
Марокко	Перу	Китай	Ірландія	Фіджі	Таджикистан
Мозамбік	Сальвадор	Лаос	Іспанія		Туркменія

4. Gender budgeting. Final report of the Group of specialists on gender budgeting (EG-S-GB)/ Directorate General of Human Rights – Режим доступу: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/gender-mainstreaming/EG-S-GB\(2004\)RAPFIN_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/gender-mainstreaming/EG-S-GB(2004)RAPFIN_en.pdf). - P.10.

5. Гаращенко С. Ґендерне бюджетування в Україні /Гаращенко С., Іваніна Т., Малиняк В. – К.: Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2010. – Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/07763.pdf>. - С. 14.

6. Evaluation Report UNIFEM'S work on Gender-Responsive Budgeting (2009). – New-York, 2010. – P. 77.

7. Budlender D. and Hewitt G. Engendering Budgets: A Practitioners's Guide to Understanding and Implementing Gender Responsive Budgets. – London: Commonwealth Secretariat, 2003. – Режим доступу: http://www.thecommonwealth.org/shared_asp_files/uploadedfiles/%7BFBF59912-40C3-47A6-89C2-F3E5A0EA9B74%7D_Engendering%20Budgets%20final%20doc.pdf. - P.9.

Намібія	Сент-Кітс і Невіс	Ліван	Італія		Узбекистан
Нігерія	Сполучені Штати Америки	Малайзія	Латвія		Україна
ПАР	Чилі	Монголія	Литва		
Руанда		Непал	Македонія		
Свазіленд		Пакистан	Німеччина		
Сенегал		Республіка Корея	Норвегія		
Танзанія		Таїланд	Польща		
Уганда		Туреччина	Сербія і Чорногорія		
		Філіппіни	Сполучене Королівство		
		Шрі-Ланка	Угорщина		
		Японія	Фінляндія		
			Франція		
			Хорватія		
			Швейцарія		
			Швеція		
			Шотландія		

В Україні гендерно-орієнтоване бюджетування слід розглядати як вид управлінської діяльності, пов'язаної із розробкою бюджетів різних рівнів. Понад десять років за підтримки різних міжнародних програм і проектів впроваджувались різноманітні гендерні бюджетні ініціативи. Це дало змогу отримати вітчизняний досвід гендерного бюджетного аналізу та інтеграції гендерних підходів до бюджетів і програм різних рівнів.

ІНСТИТУЦІЙНА ПІДТРИМКА ГЕНДЕРНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ

Законодавче закріплення є важливим кроком інституалізації ГОБ. Гендерні питання, сформульовані і відображені у чинному законодавстві, передбачають, що питання гендерної рівності вже не є другорядними для бюджету.

Наприклад, у Пекінській декларації та Платформі дій було поставлено ряд стратегічних цілей і запропоновані відповідні дії, безпосередньо пов'язані з роботою міністерств фінансів, включаючи виконання і формування бюджетів. А під час проведення Конференції високого рівня «Посилення економічного і фінансового управління за допомогою

ґендерного бюджетування» (2001) було заявлено, що 2015 рік стане цільовим для прийняття стратегії ґендерного бюджетування всіма державами-членами ЄС.

На практиці багато країн почали реалізацію ґендерних бюджетів як пілотних проектів. І в окремих країнах такі проекти досягли значних успіхів. Наприклад, в Австрії, Бельгії, Великобританії, Іспанії були ухвалені закони, які сприяли досягненню ґендерної рівності через бюджет, а також впровадженню ґендерного бюджетування на державному рівні.

У 2015 році Бюджетний комітет Європейського парламенту прийняв поправку щодо запровадження ҐОБ в рамках обговорення проекту бюджету на 2016 рік. Зокрема, ці асигнування мають бути спрямовані на проектування і застосовування методології ҐОБ до бюджету ЄС. Таке рішення означає, що щорічні бюджетні процедури будуть включати ґендерний підхід, і закликає до повної реалізації ґендерного бюджетування⁸.

НАПРЯМИ ТА ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ ҐОБ

ґендерно-орієнтоване бюджетування – технологія, яка може застосовуватися як на державному, регіональному, місцевому рівнях, так і в окремих сферах: зайнятість, освіта, наука, охорона здоров'я, пенсійне забезпечення, соціальний захист, менеджмент, екологія тощо. При цьому основна частина роботи з ҐОБ здійснюється переважно на програмному рівні або на рівні регіональних органів влади і часто в рамках установ, підпорядкованих державним департаментам.

Залежно від політичного рівня, ступеня охоплення і бюджетного етапу ініціативи щодо формування ҐОБ можуть мати різну спрямованість і набувати різних форм. Зокрема, вони можуть бути спрямовані на:

- **різні види аналізу**, які дають змогу оцінити, якою мірою ґендерний чинник врахований у бюджетах і програмах;

8. REPORT on the Council position on the draft general budget of the European Union for the financial year 2016 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2F%2FEP%2F%2FTTEXT%2BREPORT%2BA8-2015-0298%2B0%2BDOC%2BXML%2BV0%2F%2FEN&language=FR>

- **розробку процесів і систем**, за допомогою яких можна з'ясувати, наскільки у відповідних бюджетах і програмах врахована ґендерна складова.

Такі ініціативи можуть передбачати підготовку окремого документа, який потім подається разом із бюджетом, а можуть бути на постійній основі інтегровані до відомчих процесів й аналізу програм. Крім того, вони можуть бути формальними бюджетними пропозиціями або просто окремими документами, що їх готують зацікавлені групи, котрі не належать до органів державного управління.

Оскільки ґендерні бюджетні ініціативи можуть мати різні цілі, то й заходи, що проводяться в рамках цих ініціатив, також бувають різними. До числа найпопулярніших заходів належать:

- дослідження;
- адвокатування;
- моніторинг;
- навчання;
- підвищення поінформованості;
- аналіз і розробка політики.

У більшості випадків ініціативи щодо формування ҐОБ не включають весь спектр можливих заходів, але для того, щоб ініціатива увінчалася успіхом, таких заходів, як правило, повинно бути декілька. Щоб забезпечити врахування питань ґендерної рівності під час бюджетного процесу, слід зважити всі переваги і недоліки, серед іншого й можливі наслідки для різних груп жінок і чоловіків.

УЧАСНИКИ ПРОЦЕСУ ГЕНДЕРНО-ОРИЄНТОВАНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ

Діяльність, пов'язана з ґендерним бюджетуванням, передбачає цілу низку різних заходів, включаючи наукові дослідження, адвокатування, моніторинг, навчання, інформування громадськості, а також аналіз і розробку політики і стратегій. У процесі роботи над різноманітними ґендерними ініціативами можуть бути задіяні різні учасники. А отже, характер цих заходів певною мірою залежить від того,

хто саме їх реалізує. В одних випадках уся увага приділяється бюджетному процесу і тому, хто саме бере в ньому участь на різних етапах, у інших – заходам, що є доречнішими на тому чи іншому етапі ГОБ, а питання участі відходять на задній план. Склад учасників, залучених до реалізації ґендерних бюджетних ініціатив, залежатиме від того, хто є ініціатором проекту ґендерно-орієнтованого бюджетування, і які завдання він собі ставить.

Учасниками цього процесу з боку громадськості можуть бути:

- експертне співтовариство;
- жіночі організації;
- громадські організації;
- громади;
- засоби масової інформації.

На практиці спроби громадськості вплинути на державні бюджетні асигнування на користь розвитку ґендерної рівності зазвичай є більш успішними там, де існує політична воля щодо дотримання рівності, і там, де ініціатори ґендерних бюджетів мають прихильників в уряді чи парламенті.

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ І ГОБ

Місцеві бюджети безпосередньо пов'язані з інтересами і потребами місцевих громад, і кожен громадянин (чоловік/жінка) має до них прямий стосунок як платник податків і споживач послуг, що фінансуються з бюджету. І тому місцеві бюджети не лише стикаються з ґендерними проблемами, що існують у громаді, а й повинні їх вирішувати. Водночас, на місцевому рівні існує і ряд спільних бюджетних проблем, які теж можна намагатись вирішувати через механізми ГОБ.

Враховуючи те, що на сьогодні місцеві бюджети фінансують більшість послуг для населення, основними сферами можливого застосування цієї управлінської технології є соціальні послуги, що фінансуються державним і місцевими бюджетами. Саме тут чи не найбільш чітко відображені ґендерні потреби чоловіків і жінок, які досить часто є відмінними.

Таким чином, впровадження ґендерних підходів до формування програм і бюджетування на місцевому рівні дає можливість не лише оцінити, як на практиці забезпечується рівність прав і можливостей чоловіків і жінок у конкретній сфері чи регіоні, а й сприяти покращенню якості цих послуг для населення.

РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЯ ТА ІНСТРУМЕНТИ ҐОБ

Бюджет найповніше відображає соціально-економічні плани і пріоритети держави. Знаючи джерела надходження коштів і ті статті, на які ці засоби витрачаються, можна зрозуміти, на чіє благо використовуються державні кошти і яким чином це відбувається. Щоб з'ясувати, чи в однаковому становищі опиняються чоловіки і жінки за наявної структури витрат і доходів бюджету, фахівці з ґендерного аналізу не обмежуються простим аналізом балансу бюджету. Оцінка бюджетів із ґендерної точки зору вимагає нового погляду на державні кошти, який дасть змогу оцінити вплив бюджетної політики на питання ґендерної рівності та забезпечення справедливості.

ЩО ЛЕЖИТЬ В ОСНОВІ МЕТОДОЛОГІЇ ҐОБ

Ґендерно-орієнтоване бюджетування передбачає реструктурування доходів і витрат таким чином, щоб потреби громадян (як жінок, так і чоловіків) були рівною мірою представлені в статтях бюджету. З погляду методології, ґендерно-орієнтований бюджет – це фінансово-економічний аналіз доходів і витрат держави, де тісно переплітаються ґендерний аналіз і фінансова грамотність із знаннями з підготовки та управління програмами і проектами.

Ґендерний аналіз – це інструмент для вивчення соціально-економічних відмінностей між жінками та чоловіками. За його допомогою досліджуються характерні для жінок і чоловіків конкретні види діяльності, умови існування, потреби, їх доступ до ресурсів і контроль над ресурсами, а також доступ до переваг розвитку і процесів ухвалення рішень. Ґендерний аналіз передбачає вивчення всіх цих взаємозв'язків та інших чинників у ширшому соціальному, економічному, політичному і екологічному контексті.

Слід враховувати, що робота з ГОБ вимагає:

- знання бюджетного процесу в цілому та уміння користуватися інструментами, необхідними для досягнення поставлених цілей;
- врахування відмінностей інтересів різних вікових, ґендерних і соціальних груп, що потребує регулярного вивчення потреб і запитів отримувачів послуг з подальшою корекцією фінансових видатків;
- використання ґендерно-дезагрегованої статистики.

Таблиця 2.

ІНТЕГРАЦІЯ ҐЕНДЕРНИХ АСПЕКТІВ ДО БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ⁹

Бюджетний процес	Заходи
Підготовка бюджету	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ґендерні бюджетні ініціативи викладені в генеральній бюджетній політиці. 2. Питання ґендерної політики включені до загальних бюджетних керівних принципів та інструкцій. 3. Ґендерні пріоритети встановлені для бюджетних асигнувань у межах департаментів і конкретних установ.
Затвердження бюджету	<ol style="list-style-type: none"> 1. Конкретні ґендерні принципи сформовані для витрат і доходів у загальній структурі прийняття рішень. 2. Ґендерно-маркована мова інтегрована до законодавства щодо нових програм та установ. 3. Керівництво із впровадження ГОБ використовується під час розподілу ресурсів. 4. Ґендерні результати включені до фіскальних звітів
Виконання бюджету	<ol style="list-style-type: none"> 1. Керівництво із впровадження ГОБ використовується розпорядниками коштів. 2. Ґендерні інструкції розроблені для управління, закупівель і виплат. 3. Реалізація ґендерних цілей у сфері кадрового забезпечення.
Аудит і оцінка	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ґендерні аспекти включені до процесів фінансового аудиту витрат і їх відповідності. 2. Ґендерні аспекти включені до аудиторських перевірок проміжних і кінцевих результатів. 3. Аудит на відповідність ґендерним цілям і принципам.

9. Marilyn M. Rubin and John R. Bartle, "Integrating Gender into Government Budgets: A New Perspective," *Public Administration Review*, Vol. 65, No. 3, May 2005, pp. 259-272, 260.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ҐОБ

Важливо зазначити, що не існує єдиного підходу або моделі ҐОБ, оскільки у різних країнах ми маємо справу з різними учасниками (уряд, парламент чи неурядові організації), різними завданнями, стратегіями, культурними традиціями, різними рівнями виконавчої влади та різною політичною ситуацією. Тому ряд авторів розробили аналітичні інструменти, які можуть використовуватися в конкретних ситуаціях. Найбільшу популярність і визнання в світі отримала методична розробка ґендерного аналізу бюджетної політики Програми розвитку ООН та Секретаріату Британської Співдружності¹⁰, яка пропонує методику 5 етапів ґендерного бюджетного аналізу.

Серед інших відомих методів і підходів можна виокремити такі:

- «5 кроків Деббі Бадлендер» - одна із ранніх ініціатив із ҐОБ у Південній Африці.
- «Три етапи ҐОБ Шейли Куїнн». Ці етапи відповідають повному циклу процесів, необхідних для застосування ґендерного аспекту в якості категорії аналізу і контролю в рамках бюджету.
- «7 інструментів Діани Елсон» - методика, розроблена на замовлення Секретаріату Співдружності в 1999 році.
- «Метод 4R» - інструмент, розроблений в Швеції в 1990 році і вдосконалений в 2000-ті роки.
- «7 кроків ґендерного бюджетування» - методика, запропонована як керівництво для впровадження ґендерного бюджетування в Австрії. Цей підхід включає 4 фази і 7 кроків ґендерного аналізу бюджету.
- Інші.

Познайомитись із різними підходами та методичними рекомендаціями з впровадження ҐОБ можна на сторінці програми UN Women www.gender-budgets.org.

10. Engendering budgets: a practitioners' guide to understanding and implementing gender-responsive budgets. Guide to implementing gender-responsive budgets [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aic.ca/gender/pdf/Commonwealth_Budgets.pdf

Основними напрямками діяльності у роботі з ҐОБ є:

- ґендерний аналіз;
- формулювання цілей ґендерної рівності;
- контроль;
- вдосконалення документів, які є основою для ухвалення рішень.

Вибір інструментів та методу аналізу залежить від багатьох факторів. У кожному випадку пропонується методика матиме певні особливості, які потребують розробки окремого керівництва для впровадження технології на кожному з рівнів.

ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТІВ З УРАХУВАННЯМ ҐЕНДЕРНИХ АСПЕКТІВ

Першим кроком у процесі ҐОБ є порівняльний аналіз впливу державного бюджету на становище різних соціальних груп (зокрема, на чоловіків і хлопчиків, жінок і дівчат). Цей тип аналізу допомагає виявити, якою мірою бюджети зменшують, збільшують або стабілізують нерівність між чоловіками і жінками. Тому в полі зору тих, хто займається ґендерним бюджетуванням, повинні бути не тільки інтереси жінок і чоловіків, а й різні потреби молоді та літніх людей, сільського і міського населення, багатих і бідних тощо. Крім того, слід враховувати й те, як усі ці чинники перетинаються і взаємодіють між собою.

Під час роботи слід також враховувати, що зміни, пов'язані із впровадження ҐОБ, можуть включати такі елементи:

- збільшення бюджетних асигнувань;
- поліпшення якості ресурсів;
- перерозподіл ресурсів;
- зміну процедур підготовки та реалізації державних політик і програм.

Ключовими словами у сфері ҐОБ є «потреби», «послуги», «якість», «вартість».

ЕТАПИ ҐЕНДЕРНО-ОРІЄНТОВАНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ (УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД)

Враховуючи те, що методологія ґендерного бюджетування завжди буде залежати від передумов, наявних у конкретній країні, українська практика впровадження ҐОБ – це спроба адаптувати методики, які довели свою ефективність, до українських реалій. В основі української практики лежить вивчення досвіду різних країн із впровадження ґендерно-орієнтованого бюджетування та практична робота в Україні на рівні окремих секторів. Ці зусилля дали можливість узагальнити підходи до ҐОБ.

Загальна схема роботи включала такі етапи:

1. Оцінка вихідної ситуації і можливостей для роботи в конкретній сфері.
2. Проведення ґендерного аналізу бюджету (галузі/ програми, заходів).
3. Ідентифікація ґендерно-специфічних проблем, мети та завдань ҐОБ.
4. Формування ґендерно-чутливих пропозицій і розрахунок витрат на їх впровадження.
5. Оцінка ґендерного впливу планованих бюджетних заходів.

Особливість вітчизняного підходу полягає в тому, що в процесі роботи з ҐОБ дослідники намагалися виявити й показати можливі «ґендерні ефекти» від пропонованих утручань у рамках політик і програм. Зокрема, йдеться про:

- **соціальні ефекти**, які визначаються як соціальні вигоди, отримані різними цільовими групами як безпосередньо, так і опосередковано. При цьому досліджується ефект для одержувачів благ не тільки у короткостроковому аспекті, а й у довгостроковій перспективі;
- **перерозподільні ефекти**, які дають змогу показати, що перерозподіл благ, доходів здійснюється в інтересах саме тих ґендерних груп, для поліпшення становища яких реалізується програма;
- **інституціональну життєздатність** – ґендерний аналіз сталості й ефективності органів і структур, що керують програмою, а також аналіз стабільності середовища, в якому програма повинна здійснюватися;

- **економічний ефект програми** – оцінюється обґрунтованість обсягів витрат на реалізацію програми та фінансування пріоритетів ґендерної рівності, виходячи з обмежених бюджетних ресурсів.

Детальний опис методики ви можете знайти у Додатку 1.

ІНСТРУМЕНТИ ҐЕНДЕРНОГО АНАЛІЗУ БЮДЖЕТІВ

Ґендерний аналіз лежить в основі будь-якої ініціативи ҐОБ. Він є найбільш поширеним методом, який дає можливість виявити різний вплив державної політики на жінок і чоловіків, а також те, якою мірою ґендерний чинник врахований у бюджетах і програмах.

Існують різні інструменти ґендерного аналізу. Їх вибір залежить від характеру бюджетного процесу, наявної інформації, знань і завдань людей, які проводять аналіз. Найчастіше використання тих чи інших інструментів залежить від:

- очікуваної від них користі у вирішенні ґендерних проблем суспільства;
- їхньої сумісності з системою і процедурами управління;
- того, хто здійснює ініціативу, – уряд чи неурядова організація.

Важливо зауважити, що здійснюючи ґендерний аналіз бюджету, ми аналізуємо передусім бюджет, тому аналізу можуть підлягати як видатки, так і доходи бюджету. Наприклад:

- витрати за типом виплат (заробітна плата, відрядження, устаткування, будови тощо);
- витрати за галузями (оборона, освіта, охорона здоров'я, транспорт тощо);
- фінансові операції за їхнім економічним впливом (капітальні й поточні доходи та витрати, субсидії, трансферти, виплата відсотків, фінансові операції);
- адміністративні витрати;
- програмні витрати (відповідно до окремих програм);
- територіальні (доходи й витрати в географічному розрізі).

ГЕНДЕРНИЙ БЮДЖЕТНИЙ АНАЛІЗ

Найбільшого поширення серед різноманітних інструментів гендерного аналізу набув спеціальний інструмент – гендерний бюджетний аналіз.

Метою гендерного бюджетного аналізу є:

- оцінка кінцевих результатів виконання бюджету і створення інформаційної бази для обґрунтування планових показників, які враховуються під час формування бюджету, а також у процесі здійснення бюджетної політики в наступний бюджетний період;
- виявлення факторів і причин, що негативно впливають на виконання планових показників бюджету;
- виявлення резервів збільшення доходів бюджету;
- визначення економічної і соціальної ефективності здійснення бюджетних видатків;
- удосконалення бюджетного процесу та міжбюджетних відносин¹¹.

У ході гендерного аналізу становище чоловіків і жінок необхідно класифікувати:

- як одержувачів соціальних послуг;
- як провайдерів, що надають соціальні послуги;
- як осіб, що приймають рішення щодо розвитку соціальної сфери на рівні законодавчої і виконавчої влади.

ПІДХОДИ ДО ГЕНДЕРНОГО АНАЛІЗУ БЮДЖЕТІВ

Нині існує декілька підходів до проведення гендерного аналізу бюджетів. Нижче наведені деякі з них.

Гендерна оцінка політики – це аналіз бюджетних стратегій і програм, який відповідає на запитання: «Як така політика і

11. Літош А.Б., Забаштанський М.М., Зеленський С.М. «Бюджетний аналіз у системі бюджетного планування». – Вісник Чернігів. держ. технолог. ун-ту. - Серія «Економічні науки». - Збірник. - Чернігів: ЧДТУ, 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2011_52/index.htm

пов'язані з нею бюджетні асигнування можуть скоротити або посилити наявну ґендерну нерівність?».

Ґендерний аналіз розподілу державних коштів, що оцінює розподіл бюджетних ресурсів між чоловіками і жінками за допомогою вимірювання вартості надання цієї послуги та множення її на обсяг послуг, використаних кожною групою.

Ґендерна оцінка бенефіціарів (кінцевих споживачів) – в рамках цього інструменту нинішнім або потенційним бенефіціарам державних послуг ставлять запитання про те, наскільки, на їх погляд, державні витрати задовольняють їхні потреби.

Ґендерний аналіз впливу бюджету на розподіл часу – це розрахунок взаємозв'язку між бюджетними асигнуваннями і їхнім впливом на те, як члени домогосподарства використовують свій час.

Ґендерний бюджетний звіт – це урядовий звіт, який розглядає бюджет із використанням деяких із вищеописаних інструментів і підсумовує його вплив на ґендерну рівність.

Проект ґендерного бюджету – інструмент, який можна застосовувати як до бюджету в цілому, так і до його окремих розділів. Кошториси витрат і доходів аналізують з точки зору наслідків, які вони матимуть для різних груп жінок і чоловіків, дівчаток і хлопчиків.

Аналіз зацікавлених сторін (стейхолдерів). Під групами зацікавлених сторін у контексті ҐОБ розуміють окремих осіб (жінок і чоловіків; дівчаток і хлопчиків), групи осіб, установи, організації, стан та інтереси яких (професійні, соціальні, фінансові тощо) можуть змінитися внаслідок втручання, спричиненого ҐОБ.

Калькуляція витрат це кількісний метод, за допомогою якого можна скласти зразковий кошторис витрат на реалізацію тієї чи іншої політики чи програми. Згодом цей кошторис можна буде порівняти із фактичними витратами держави на вирішення відповідної проблеми. Детально про інструмент калькуляції читайте в Розділі 3.

НОВІ ПІДХОДИ ДО МЕТОДОЛОГІЇ ҐОБ

Для досягнення реальних змін у рамках роботи з ҐОБ, як правило, недостатньо застосувати одну ініціативу. Іноді необхідні численні втручання, які передбачають не лише можливість проведення ґендерного бюджетного аналізу, а й здатність контролювати бюджетні процеси чи лобіювати зміни до програм і політик. Крім того, ҐОБ у багатьох країнах набули свого розвитку на місцевому рівні, оскільки це було пов'язано з політикою децентралізації і реформами управління державним сектором. У відповідь на ці та інші виклики виникають нові методики ҐОБ, що передбачають нові ініціативи та підходи. Серед таких можна назвати:

- ініціативи ҐОБ на рівні місцевих бюджетів;
- ініціативи ҐОБ з акцентом на мультисекторальних питаннях (таких як насильство в сім'ї, ВІЛ/СНІД тощо);
- ініціативи ҐОБ, спрямовані на підтримку прав людини та моніторинг впровадження принципів Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW);
- ініціативи ҐОБ, спрямовані на усунення нерівності у сфері праці;
- підхід ҐОБ до неформальної економіки;
- інші.

На сьогодні в різних державах урядами проводиться робота з реформування бюджетних процесів у напрямку переходу до бюджетування, орієнтованого на результати. В ході модернізації систем і процесів та інтегрування нових масивів даних до нових моделей, з'являються можливості для впровадження ґендерних підходів і врахування ґендерних факторів.

РОЗДІЛ 3

РОЗРАХУНОК ВАРТОСТІ ВИТРАТ НА ЦІЛІ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Для ефективної реалізації стратегії досягнення ґендерної рівності необхідною умовою є оцінка ресурсів, спрямованих на її виконання. Інформація про вартість інтегрування ґендерних пріоритетів до програм і проектів є важливою для планування і бюджетування.

Існують різні підходи до розрахунку фінансових витрат. І оскільки завдання й пріоритети ґендерної рівності мають бути вимірюваними, особливу роль у цьому контексті відіграє метод оцінки вартості витрат на цілі ґендерної рівності.

ЩО ТАКЕ РОЗРАХУНОК ВАРТОСТІ ВИТРАТ

Розрахунок вартості витрат – це інструмент, за допомогою якого можна скласти орієнтовний кошторис видатків на реалізацію тієї чи іншої політики чи програми. Різновидом цього інструменту є метод розрахунку вартості витрат на цілі ґендерної рівності, або калькуляція витрат на цілі ґендерної рівності.

Чітко розраховані витрати дають можливість мобілізувати фінансові ресурси для заходів щодо різних сфер (наприклад, охорони здоров'я, прав людини, освіти тощо). Саме тому цей розрахунок є важливим елементом як світової економічної моделі, так і моделі економіки на рівні держави чи її окремої адміністративної одиниці.

В основу підходу покладено методи розрахунку, що використовуються для обчислення собівартості одиниці продукції, виконаних робіт і послуг, засобів виробництва, де одиниця є ключовим об'єктом калькуляції для подальшого обчислення загальних потреб у затратах/ресурсах.

Калькулювання – це спосіб визначення собівартості одиниці продукції, робіт, послуг, що включає групування витрат, розмежування витрат між об'єктами калькулювання та визначення собівартості окремих виробів (робіт, послуг).

Калькуляція – це перелік витрат у розрізі статей на одиницю продукції (робіт, послуг).

МЕТА, ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ РОЗРАХУНКУ ВАРТОСТІ ВИТРАТ НА ЦІЛІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Традиційний розрахунок вартості витрат «не бачить» чоловіків і жінок як отримувачів послуг. Натомість калькуляція витрат на забезпечення гендерної рівності передбачає необхідність провести детальну кількісну оцінку потреб у людських, матеріальних і фінансових ресурсах для досягнення цілей гендерної політики. Крім того, цей метод вимагає враховувати наслідки впливу будь-яких дій чи бездіяльності на жінок і чоловіків, які можуть бути спричинені такою політикою в цілому чи її окремими діями.

Калькуляція витрат на цілі гендерної рівності – це “грошова оцінка ресурсів, як фінансових, так і нефінансових, які мають бути інвестовані в реалізацію державної політики гендерної рівності. Калькуляція включає також технічний і політичний процеси, які мають на меті вплинути на суспільне планування та складання бюджету, які можуть сприяти подоланню прогалин щодо гендерної рівності та розширенню прав і можливостей жінок”¹²

Основна мета калькуляції – визначення обсягів ресурсів (зокрема фінансових), що необхідні для втілення пріоритетів гендерної політики у життя. Такий підхід покликаний допомогти гендерним активістам визначити реальну вартість заходів у сфері гендерної політики, а також сприяти її втіленню та контролю.

Конкретні цілі методу полягають:

- у визначенні структури спеціальних втручань, необхідних для досягнення цілей гендерної рівності;

12. Costing of social and public policies for equality in Latin America and the Caribbean. Concept Note. PNUD. 2013.

- в оцінці фінансових ресурсів для здійснення втручань;
- у визначенні ґендерно-специфічних цілей.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ

Розрахунок вартості витрат на цілі ґендерної рівності є одночасно і технічним, і політичним питанням. З технічної точки зору, це є обчислення суми фінансових і нефінансових ресурсів, необхідних для реалізації зобов'язань щодо забезпечення ґендерної рівності й розширення прав і можливостей жінок, які взяла на себе країна. З точки зору політики, здійснення калькуляції допомагає урядові оцінити обсяги витрат, необхідних для планування та виконання національної стратегії або плану із забезпечення ґендерної рівності в конкретних секторах втручання.

Особливістю методу є те, що його можна використовувати як інструмент ґендерного аналізу. Зіставлення результатів такого аналізу з фактичними витратами держави сприятиме підвищенню ефективності використання бюджетних коштів, врахуванню ґендерних потреб населення.

Незалежно від того, хто проводить розрахунки – державні установи чи організації громадянського суспільства, такий підхід дає чітку кількісну оцінку потреби в ресурсах для забезпечення досягнення цілей ґендерної рівності. Більше того, оскільки дії і заходи, спрямовані на усунення ґендерної нерівності часто є багатовимірними і мультисекторальними, до процесу розрахунку варто залучати усі зацікавлені сторони. Такий підхід ще на етапі планування дає змогу врахувати всі особливості впровадження тих чи інших заходів у рамках різних секторів. Адже заходи, що є ефективними в одному секторі, не обов'язково гарантують такий самий ефект в іншій галузі. Більше того, вартість таких заходів теж може бути різною. Тому під час розрахунку витрат необхідно врахувати ці фактори і міркування.

ЯК РОЗРАХУНОК ВАРТОСТІ ВИТРАТ ПОВ'ЯЗАНИЙ З ҐОБ

Планування, бюджетування і калькуляція нерозривно пов'язані. Розрахунок вартості витрат на цілі ґендерної рівності є невід'ємною частиною ґендерного планування і бюджетування, а тому повинен бути інтегрований до ґендерного аналізу поточних програм і бюджетів. Він дає можливість оцінити потреби у фінансуванні заходів ґендерної рівності в рамках більш широкого планування процесу бюджетування.

Метод калькуляції витрат на цілі ґендерної рівності виходить за рамки конкретних асигнувань у сфері планування і бюджетування, а тому включає в себе аналіз усього бюджетного процесу, серед іншого – стратегій і політики. А оскільки ҐОБ прагне інтегрувати ґендерний аспект на усіх етапах бюджетного циклу, то ідея калькуляції полягає у забезпеченні фінансового розрахунку вартості ресурсів, необхідних для впровадження пріоритетів ґендерної рівності і прав жінок, з урахування того, що вони можуть бути включені до процесів планування і бюджетування.

Цей метод у рамках ҐОБ застосовується на етапі визначення цілей політики/програми та обсягів ресурсів на їх досягнення. Розрахунок витрат трансформує пріоритети ґендерної рівності до планів дій із конкретними результатами і відповідними фінансовими витратами. Саме такий підхід застосований в рамках української методики ґендерно-орієнтованого бюджетування, де розрахунок витрат є обов'язковим етапом впровадження ҐОБ.

ЯКИЙ ВПЛИВ НА ДОСЯГНЕННЯ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ МАЄ МЕТОД?

Метод розрахунку вартості витрат на цілі ґендерної рівності впливає на стратегію щодо розподілу ресурсів, тобто дає можливість використати кошти найбільш раціонально. Чітко розраховані витрати дають змогу мобілізувати фінансові ресурси для заходів у різних сферах і для різних політик.

Експерти зазначають, що впровадження такого підходу сприяє ліквідації ґендерної нерівності на ринку праці через

зниження залежності жінок у неформальному секторі, а також скорочення розриву в доходах тощо.

Більше того, застосування цього методу дає можливість:

- виконавцям програм зрозуміти свої ролі та обов'язки щодо реалізації політики і планів ґендерної рівності;
- генерувати інформацію про види діяльності і фінансові ресурси, необхідні для досягнення цілей ґендерної рівності в конкретному секторі;
- виявити прогалини у фінансуванні програм/проектів;
- знизити ризик того, що планована політика залишиться нереалізованою;
- мобілізувати ресурси для реалізації політики, плану або надання послуг;
- переводити «політичні гасла» в заходи і дії, які можуть бути реалізовані й контрольовані.

ПІДХОДИ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬ ДЛЯ КАЛЬКУЛЯЦІЇ ВАРТОСТІ ВИТРАТ НА ЦІЛІ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Загалом сам процес розрахунку вартості витрат не є складним, незалежно від того, з якою метою він проводиться. Однак під час проведення калькуляції необхідно враховувати, що усунення ґендерної нерівності – багатовимірний і мультисекторальний процес. І це робить метод складним завданням. Складність методики пов'язана з необхідністю інтегрувати соціальні та економічні підходи для вираження економічної (грошової) ціни вигід від впровадження ґендерного підходу, або ж втрат у разі, якщо ситуація залишається незмінною. А тому починати треба з проведення секторального аналізу для виявлення специфічних проблем, які породжують або підсилюють нерівність. Це дасть можливість у подальшому спланувати і реалізувати певні втручання, спрямовані на усунення виявлених проявів нерівності.

Загально визнаними є два підходи до розрахунку вартості витрат:

- **Розрахунок додаткових витрат** – додаткове фінансування, необхідне для реалізації тільки нових заходів. Цей підхід не враховує витрати, які вже закладені до бюджету.
- **Загальний розрахунок витрат** – обчислює загальну вартість усіх втручань, необхідних для досягнення цілей у галузі розвитку. При цьому оцінюється вартість як нових заходів, так і втручань, необхідних для підтримки наявних інфраструктури та послуг. Такий підхід дає змогу розрахувати фінансовий розрив, тобто різницю між тими ресурсами, які потрібні, і тими, що наявні на певний час (дефіцит фінансування)¹³.

МЕТОДИ КАЛЬКУЛЯЦІЇ ВАРТОСТІ ВИТРАТ НА ЦІЛІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Виокремлюють три основні методи:

1. Розрахунок вартості ОДИНИЦІ

Метод дає змогу розрахувати ресурси, спрямовані на досягнення цілей розвитку, реалізацію політики чи послуг, а також оцінити позитивні чи негативні наслідки реалізації політик. Він передбачає проведення розрахунку вартості послуг, заходів і програм в основі якого – вартість витрат на одиницю індивідуальних товарів/послуг для жінки/чоловіка. У цьому випадку вартість одиниці – це витрати уряду на надання однієї послуги чи специфічного продукту. Вартість одиниці розраховується відповідно до норм і стандартів держави.

Метод може застосовуватись за різних варіантів реалізації цілей ґендерної рівності, наприклад, у разі обчислення вартості надання послуги жертві домашнього насилля. Помноживши вартість одиниці послуги на число жінок/чоловіків, які потребують такої послуги, отримаємо вартість певної програми чи політики.

13. Handbook on costing gender equality. UN Women, 2015. – Режим доступу: <http://www.unwomen.org/~media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2015/handbook%20on%20costing%20gender%20equality.pdf?v=1&d=20150713T214135>

2. Розрахунок вартості ВПЛИВУ

Метод дає можливість продемонструвати наслідки дій чи бездіяльності держави в реалізації цілей ґендерної рівності і прийняти рішення щодо фінансування певного напрямку чи сфери. Він передбачає проведення розрахунку вартості заходів (прямих і непрямих витрат) і досліджує не лише вартість матеріальної допомоги, послуг, житла, втрати заробітку, а й нематеріальні витрати.

Метод може застосовуватись у різних сферах, наприклад, для просування програм підтримки адекватного фінансування досягнення ґендерної рівності.

3. Розрахунок вартості як інструмент ґендерно-орієнтованого планування і бюджетування (ҐОБ)

Метод дає змогу зробити розрахунки для ґендерно-чутливих бюджетів і не лише оцінити потреби у фінансуванні, а й продемонструвати ґендерні розриви в програмах і бюджетах. Він передбачає проведення аналізу ґендерно-диференційованих наслідків політики і розподілу ресурсів і бюджетів для реалізації стратегій і програм з метою забезпечення просування ґендерної рівності.

Український досвід калькуляції витрат описано у Додатку 2.

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗРАХУНОК ВАРТОСТІ ВИТРАТ

Незалежно від підходу сам процес розрахунку базується на визначенні вартості послуг, спрямованих на досягнення цілей ґендерної рівності. При цьому слід пам'ятати, що вартість та якість послуги може бути різною навіть у межах однієї сфери. Варто також зазначити, що на обсяг видатків і загальну вартість впливають кількісні та вартісні фактори:

- **Кількісні фактори (реальні витрати)** – це фактори, до яких, зокрема, належать штатна чисельність працівників, чисельність студентів, кількість бюджетних установ, кількість інвалідів, пенсіонерів тощо.
- **Вартісні фактори (номінальні витрати)** – включають індекси споживчих цін та цін виробників, ціни (тарифи) на товари (роботи, послуги), розмір прожиткового мінімуму та

рівень його забезпечення, розміри мінімальної заробітної плати та посадового окладу працівника I тарифного розряду Єдиної тарифної сітки тощо¹⁴.

Серед інших факторів, що впливають на результат калькуляції, можна назвати наявні обмеження (як фінансові, так і технічні) для інтегрування ґендерного підходу до програм і бюджетів певної галузі. Щоб мінімізувати вплив цих обмежень під час проведення розрахунків у разі формування бюджету, варто відповісти на запитання:

- Яких цілей хоче досягти уряд щодо рівних прав і можливостей жінок і чоловіків?
- Яким чином уряд планує досягти цих цілей?
- Як визначити, чи ефективними були дії?

МОДЕЛІ РОЗРАХУНКУ ВАРТОСТІ ВИТРАТ НА ЦІЛІ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Метод калькуляції витрат давно й успішно використовується у світовій практиці. Проте не існує єдиного підходу до розрахунку вартості витрат на цілі ґендерної рівності. Маємо численні моделі методу, розроблені різними авторами та установами у відповідь на потреби окремих секторів. Вони спрямовані на оцінку витрат щодо вирішення конкретних проблем у різних галузях чи сферах (наприклад, охороні здоров'я, освіті, екології тощо). На практиці найбільш використовуються наступні моделі:

- розрахунок вартості витрат від ґендерного насильства/ економічна вартість політики попередження насильства;
- калькуляція послуг у сфері запобігання ВІЛ;
- модель розрахунку витрат на послуги з охорони репродуктивного здоров'я;
- розрахунок витрат на реалізацію Цілей розвитку тисячоліття (ЦРТ);
- оцінка витрат на забезпечення ґендерних потреб;
- інші.

14. НАКАЗ МФУ № 687 від 06.06.2012 «Про затвердження Інструкції з підготовки бюджетних запитів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1057-12>

Ці моделі можуть бути застосовані як на рівні країни, так і окремих територій, і мають сенс як частина національної стратегії, в якій беруть участь усі зацікавлені сторони. Заходи, що їх необхідно фінансувати, розробляються на місцях, ґрунтуючись на національних пріоритетах з урахуванням територіальних особливостей.

Таблиця 3.

ПРИКЛАДИ МОДЕЛЕЙ ТА ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ РОЗРАХУНКУ ВИТРАТ НА ДОСЯГНЕННЯ РІВНОСТІ ЗА ГАЛУЗЯМИ ЗАСТОСУВАННЯ

Галузь	Моделі/ інструменти	Керівництво та лінк доступу
Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ)	Модель оцінки гендерних потреб	User Guide to the gender needs assessment model) http://mci.ei.columbia.edu/files/2013/01/USER-GUIDE-gender.pdf
ЦРТ	Методологія «Оцінки потреб ЦРТ»	Methodology «Millennium Development Goals Needs Assessments» http://www.unmillenniumproject.org/documents/MDG-needs-assessment-methodology-Nov7-04.pdf
Ґендерне насильство	Дослідження Світового банку щодо непрямих витрат у разі внутрішніх конфліктів	THE COSTS OF VIOLENCE http://siteresources.worldbank.org/EXTSOCIALDEVELOPMENT/Resources/244362-1239390842422/6012763-1239905793229/costs_of_violence.pdf
	Інструмент оцінки економічних наслідків насильства в сім'ї у Канаді	An Estimation of the Economic Impact of Spousal Violence in Canada http://justice.gc.ca/eng/rp-pr/cj-jp/fv-vf/rr12_7/rr12_7.pdf
ВІЛ/СНІД	Модель оцінки ресурсів, необхідних для профілактики, догляду та пом'якшення наслідків ВІЛ/СНІД	Resource Needs for HIV/AIDS: Model for Estimating Resource Needs for Prevention, Care, and Mitigation http://futuresgroup.com/files/softwaremodels/ResourceNeedsManual.pdf
Здоров'я	Інструмент розрахунку вартості витрат на репродуктивне здоров'я	Adding It Up: The Costs and Benefits of Investing in Sexual and Reproductive Health https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Adding%20It%20Up-Final-11.18.14.pdf
	«OneHealth» - модель для калькуляції, бюджетування, фінансування національних стратегій розвитку сектора охорони здоров'я в країнах, що розвиваються	One Health Start-up Manual http://www.avenirhealth.org/software-onehealth
	Модель планування і бюджетування програм боротьби з туберкульозом на рівні країн	Planning & Budgeting for TB Control http://www.who.int/tb/dots/planning_budgeting_tool/en/index.htm

Соціальний захист	Інструмент UNICEF-ILO для розрахунку масштабів і ступеня охоплення населення соціальним захистом	Social Protection Floor Costing Tool http://www.unicef.org/socialpolicy/index_56917.html
Жінки. Мир. Безпека	Витрати і фінансування на виконання порядку денного «Жінки, мир, безпека»	Costing and Financing 1325 http://www.peacewomen.org/sites/default/files/1325_costingandfinancing1325_gnwp_oct2010_0.pdf
Освіта	Модель «Освіта, доступна для всіх» - розрахунок витрат у галузі освіти в країнах з низьким рівнем доходу	Education for All Costing Model http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001885/188561e.pdf

ВІД ЧОГО ЗАЛЕЖИТЬ ВИБІР МОДЕЛІ КАЛЬКУЛЯЦІЇ

Як показує світовий досвід, дієвість заходів, спрямованих на подолання ґендерної нерівності, в багатьох випадках важко оцінити в грошовому еквіваленті. Адже їх планування і реалізація напряму залежать від політичної волі у прийнятті рішень та вимагає зусиль з боку різних зацікавлених груп, чії потреби часто є протилежними. При цьому концептуально алгоритм розрахунку є незмінним, але, обираючи модель, слід враховувати:

- галузь чи сферу застосування;
- цілі та завдання;
- доступні дані (наприклад, ґендерно-дезагрегована статистика);
- роль і ступінь участі в процесі всіх зацікавлених сторін.

ЯКІ ІНСТРУМЕНТИ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ

Щоб мати інформацію про обсяги коштів, які необхідно виділити з бюджету на досягнення мети і завдань державної ґендерної політики, в різних країнах були розроблені спеціальні інструменти, спрямовані на допомогу в оцінці вартості витрат на досягнення цілей ґендерної рівності. Одним із ключових інструментів є **оцінка послуг**, що надаються або повинні надаватися за рахунок бюджетних видатків. Зокрема, йдеться про оцінку того, яким чином витрати мають розподіляються між чоловіками та жінками

в конкретній сфері в межах користування ними **товарами, послугами, інфраструктурою тощо.**

Крім того, широко використовують і інші інструменти, такі як ґендерний аналіз та аудит, ґендерна статистика, оцінка ґендерних потреб та оцінка ґендерного впливу (GIA/OГВ). Слід враховувати, що кожен інструмент має власний підхід і логіку, тому вибір методології та відповідних інструментів – відправна точка для планування і проведення розрахунку витрат.

ЯКІ ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ

Метод розрахунку вартості витрат може розглядатись як складова стратегії досягнення ґендерної рівності, яка реалізується через бюджет, а також як інструмент програмно-цільового методу бюджетування. В кожному випадку цей метод дає змогу встановити кількісні цілі для розпорядників бюджету і виділити їм кошти для досягнення цих цілей. Такий підхід дає можливість розглядати розрахунок вартості витрат на цілі ґендерної рівності як інструмент ґендерно-орієнтованого бюджетування, а процес розрахунків передбачає врахування різних факторів, зокрема й ґендерних.

Використання такого підходу в умовах проведення бюджетної реформи в Україні є вкрай своєчасним. Адже впровадження програмно-цільового методу бюджетування робить цей підхід затребуваним, оскільки передбачає перехід на програмне складання бюджетів на всіх рівнях. Тому облік і впровадження ґендерного підходу до бюджетів і програм усіх рівнів стають ключовою метою захисників ґендерної рівності. У зв'язку із цим розрахунок вартості витрат на цілі ґендерної рівності може стати корисним інструментом для ґендерних активістів і економістів.

РОЗДІЛ 4. ІНІЦІАТИВИ З ҐЕНДЕРНО- ОРІЄНТОВАНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ

В 2012-2014 роках в Україні за підтримки ООН Жінки та Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні було здійснено ряд ініціатив із ґендерно-орієнтованого бюджетування на місцевому рівні. В цьому розділі ми пропонуємо ознайомитись із ґендерними аналізами програм і бюджетів, а також результатами втілення ґендерно-орієнтованого бюджетування в деяких містах України.

РОЗВИТОК ЖІНОЧОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА – НОВІ МОЖЛИВОСТІ НАПОВНЕННЯ БЮДЖЕТУ М. БАХЧИСАРАЙ

Втілюючи навесні та влітку 2013 року ґендерну бюджетну ініціативу, представники влади і громадських об'єднань м. Бахчисарай довели зв'язок між ґендерною проблематикою та економічними питаннями. Увага експертів була зосереджена на бюджеті м. Бахчисарай на 2013 рік у частині доступу жінок і чоловіків до ринку праці, зайнятості та розвитку підприємництва, професійної освіти та перекваліфікації. Основною проблемою для м. Бахчисарай є велика кількість безробітних жителів міста за відсутності послуг у сфері перекваліфікації, розвитку власного бізнесу, які регулювалися б і фінансувалися з міського бюджету.

Ґендерний аналіз стосувався таких сфер, як:

- професійна освіта й перекваліфікація;
- зайнятість;
- розвиток підприємництва.

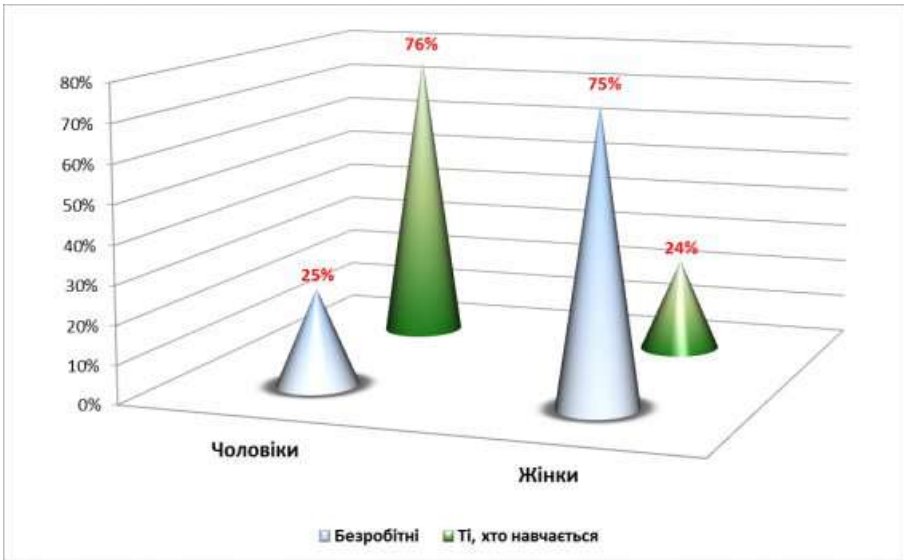
У ході аналізу з'ясувалося, що практично всі заклади професійної освіти міста надають послуги переважно чоловікам. Частка жінок, які навчаються у таких закладах, є

у 3-4 рази меншою, адже послуги надаються за основним напрямом – будівельна справа. Водночас, за даними центру зайнятості, серед безробітних осіб, які перебувають на обліку, 75% становлять жінки.

Зіставлення часток безробітних жінок і чоловіків із тими, хто навчається в закладах професійної освіти міста, дає можливість зробити невтішний висновок про те, що відповідні послуги не отримують саме ті, хто їх потребує. А це, в свою чергу, збільшує безробіття.

Малюнок 1.

ПОРІВНЯННЯ ЧАСТКИ БЕЗРОБІТНИХ ЖІНОК І
ЧОЛОВІКІВ ІЗ ТИМИ, ХТО НАВЧАЄТЬСЯ

Разом із тим аналіз міського бюджету засвідчив, що найбільшу частину загального фонду складають надходження від податку з фізичних осіб (майже 70%); найбільш вагомою складовою структури спеціального фонду – близько 90% - виступає єдиний податок. Оскільки основними джерелами наповнення бюджету м. Бахчисарай є податок з фізичних осіб та єдиний податок, то професійне навчання, перекваліфікація і розвиток підприємництва є тими «трьома китами», що можуть стати пріоритетом у розвитку території і допомогти наповнити місцевий бюджет.

Основні потреби місцевого розвитку роблять нагальним створення умов для розвитку бізнес-активності. Саме навчання може спонукати до початку власної справи.

В ході проведення ґендерного аналізу міського бюджету була підготовлена доказова база щодо необхідності *створення та фінансування з міського бюджету навчального центру комунальної форми власності*, який би займався професійною освітою, перекваліфікацією та допомагав у розвитку власного бізнесу.

Використані сучасні методики обрахунку вартості послуг дали змогу розрахувати орієнтовні витрати на створення навчального центру «Успішна справа», а також побачити можливі вигоди від його діяльності. Підрахунки засвідчили, що навчання однієї особи, за умови відкриття нею власної справи після отримання професійної підготовки, відшкодовується удвічі вже протягом року від сплати єдиного податку.

Жінки м. Бахчисарай виявили готовність навчатися та вести власний бізнес. За результатами опитування стосовно потреби та рівня готовності чоловіків і жінок додатково навчатися й відкрити власний бізнес, виявилось, що готові навчатися переважно жінки віком старші за 35 років; мають бажання створити власний бізнес 85% опитаних, із них переважна більшість – жінки.

Отже, дослідження довело необхідність створення та фінансування з міського бюджету навчального центру, цільовою аудиторією якого стануть жінки, зокрема старші за 35 років, які бажають навчатися з метою відкриття власного бізнесу. Тому створення навчального центру «Успішна справа» у м. Бахчисарай є необхідним і вигідним не лише із соціальної, а й з економічної точки зору.

Ініціатива переконала владу міста й громадськість, що в основу програмної діяльності має бути покладений підхід, мета якого – задоволення конкретних потреб жінок і чоловіків. Якісний ґендерний аналіз повинен стати відправною точкою для досягнення результатів програмної діяльності.

Над реалізацією цього проекту місцева влада працювала до окупації АР Крим. Наразі усі контакти з окупаційною владою припинені. Але результат, отриманий у м. Бахчисарай, наочно показав взаємозв'язок між питаннями ґендерної рівності й економічним розвитком територій.

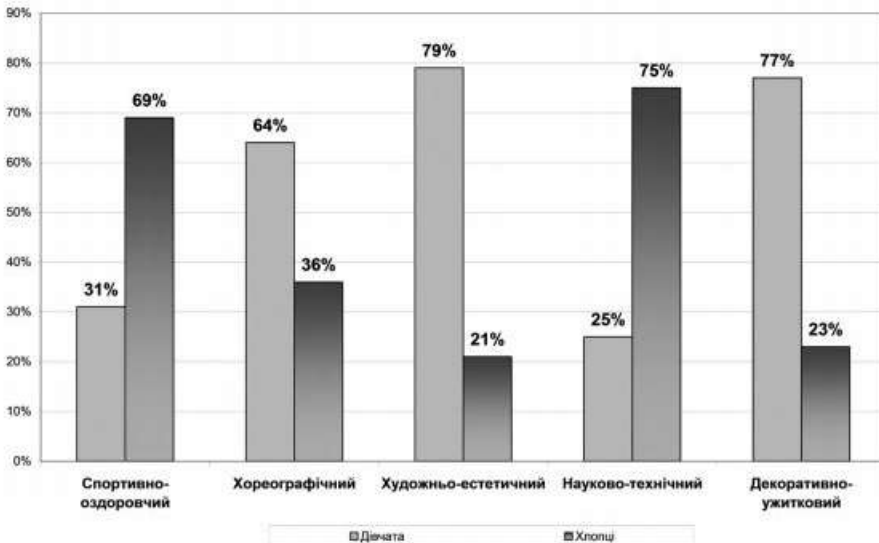
ГЕНДЕРНА БЮДЖЕТНА ІНІЦІАТИВА ЗМІНИЛА НА КРАЩЕ ПОЗАШКІЛЬНУ ОСВІТУ м. ЖИТОМИР

Більше гуртків хороших і різних! Таке завдання поставила собі місцева влада м. Житомир. Завдяки цьому дівчата і хлопці міста тепер мають ще чотири нових підліткових клуби за місцем проживання. 143 дівчини та 57 хлопців отримали можливість відвідувати гуртки та секції у тих районах, де раніше не було закладів позашкільної освіти.

Такий результат став можливим завдяки впровадженню ґендерно-орієнтованого бюджетування, запропонованого міській владі експертами з ГО «Паритет». На початку ініціативи було проведено ґендерний аналіз діяльності та фінансування системи позашкільної освіти міста. Під час дослідження з'ясувалося, що послугами закладів позашкільної освіти Житомирської міської ради користується 36,7 % дітей шкільного віку, з них 58,0% – дівчата, 42,0% – хлопці. Виявилось, що кількість дівчат і хлопців, які відвідують гуртки та секції різних напрямів, дуже відрізняються. Хлопці надають перевагу науково-технічному та спортивно-оздоровчому напрямам, а дівчата – художньо-естетичному та декоративно-ужитковому.

Малюнок 2.

КІЛЬКІСТЬ ДІВЧАТ І ХЛОПЦІВ, ЯКІ ВІДВІДУЮТЬ ГУРТКИ ТА СЕКЦІЇ РІЗНИХ НАПРЯМІВ

Значною мірою на цей вибір впливають поширені у суспільстві традиційні уявлення про «жіночі» та «чоловічі» сфери, коли дівчат орієнтують на гуманітарні галузі й види діяльності, пов'язані з побутом, а хлопців – на науково-технічні галузі та спорт. Насправді, від нерівномірного представництва дівчат і хлопців, і такого умовного їх «закріплення» за певними напрямками у програші залишаються і люди, і сама сфера.

Дослідження показало, що інтереси дівчат і хлопців різного віку є неоднаковими. Крім того, у підлітків знижується інтерес до занять, і як наслідок – зменшується кількість тих, котрі відвідують заклади позашкільної освіти. У віці 14-18 років кількість дівчат зменшується у 4 рази, а хлопців – у 2,5 рази через те, що послуги, які їм пропонуються, не відповідають їхнім потребам.

В 2013 році в м. Житомир працювали 36 закладів позашкільної освіти, в тому числі 18 підліткових клубів за місцем проживання. Питання, чому акцент було зроблено саме на підліткових клубах, пояснюється прагматичним підходом, адже, як виявилось, це найменш затратна та наймобільніша форма позашкільної освіти, здатна швидко змінюватись відповідно до потреб дітей і молоді. Велику роль відіграє й те, що клуби максимально наближені до місця проживання дітей, тому значно економляться час та кошти на проїзд.

Отримані результати ґендерного аналізу дали змогу повному підійти до питання розвитку позашкільної освіти. Було розроблено проект програми розвитку позашкільної освіти за місцем проживання з урахуванням ґендерної складової, до якого внесені пункти з вивчення потреб дівчат і хлопців різного віку. У проекті програми передбачено також проведення інформаційних кампаній із залучення дітей до позашкільної освіти, відкриття й стабільне фінансування нових підліткових клубів за місцем проживання.

У квітні 2013 року міську програму розвитку позашкільної освіти за місцем проживання ухвалили на сесії міської ради. За півтора роки з часу запровадження програми місцеві органи влади систематично вивчають потреби дітей підліткового віку та молодших школярів. З огляду на потреби підлітків відкриваються нові та модернізуються наявні гуртки та секції.

Важливим висновком для посадовців стало те, що потреби дівчат і хлопців часто не відповідають усталеним стереотипам, і для удосконалення роботи гуртків і секцій вкрай потрібні такі опитування. Після проведення двох ґендерно-орієнтованих інформаційних кампаній – «Хобі як стиль життя» і «Дозвілля – простір для самореалізації» – у місті пожвавився розвиток позашкільної освіти. Усе більше дітей приходить до клубів за місцем проживання, де вони отримують якісні, відповідні їхнім інтересам послуги. На сьогодні зменшився відтік із гуртків дівчат підліткового віку. Створено чотири нових підліткових клуби у районах міста, де закладів позашкільної освіти не було взагалі.

Як зазначають діти і батьки, у позашкільних закладах покращилася якість послуг, і тепер вони більшою мірою відповідають їхнім потребам. Це дуже важливо, адже позашкільна освіта здобувається на добровільній основі.

Завдяки впровадженню різних правопросвітницьких заходів у місті останнім часом спостерігається зниження рівня підліткової злочинності. Про тенденцію говорити ще зарано, ці данні потребують додаткового вивчення. Але, безперечно, маємо позитивні зрушення.

Важливим результатом впровадження ґендерної бюджетної ініціативи є більш ефективне використання бюджетних коштів, що свідчить про важливість врахування ґендерної проблематики під час формування бюджету, а також можливість на цій основі підвищувати якість і доступність послуг для дівчат і хлопців, жінок і чоловіків. Така ініціатива стала можливою завдяки спільним зусиллям Житомирської міської ради, експертів ЖОМГО «Паритет» за підтримки ООН Жінки та Фонду імені Фрідріха Еберта. Керівники ж позашкільних закладів переконалися, що ініціатива дала можливість знайти нові підходи у їхній роботі, а головне – задоволені всі: і діти, і батьки, і керівники гуртків.

Після впровадження ініціативи влада продовжує втілювати ґендерні підходи у сфері позашкільної освіти за місцем проживання. Зокрема, діє міська програма розвитку позашкільної освіти, розроблена за результатами ґендерного бюджетного аналізу. Виділено фінансування на проведення капітального ремонту нового підліткового клубу. Дія програми завершується у 2015 році, тому заплановано створення

робочої групи із розробки нового проекту, який спиратиметься на отриманий досвід.

Результат виправдав сподівання усіх зацікавлених сторін, тому можна стверджувати, що нові підходи на основі ґендерно-орієнтованого бюджетування у сфері позашкільної освіти за місцем проживання, втілені в м. Житомир, є довгостроковими та сталими.

ВІД СПРАВЕДЛИВОГО РОЗПОДІЛУ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ДО ПІДВИЩЕННЯ АДРЕСНОСТІ Й ЕФЕКТИВНОСТІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ ЖИТЕЛЯМ м. КОМСОМОЛЬСЬК

Чи можливо поєднати справедливий розподіл бюджетних коштів і надання якісних медичних послуг? Чи можуть бути задоволені і лікар, і пацієнт?

Практика втілення ґендерної бюджетної ініціативи у м. Комсомольськ доводить, що так. Групова модель роботи лікарів загальної практики – сімейних лікарів, які працюють на умовах договору, у м. Комсомольськ (Полтавська область) впроваджується з 1998 року. Охоплення населення міста послугами сімейної медицини досягло 69,8%; за період дії ініціативи воно зросло ще на 12,7%. І на сьогодні 72% городян розподілені між 7 дільницями, на яких працюють сімейні лікарі.

Така модель засвідчила свою більшу ефективність порівняно із державною системою надання первинної медико-санітарної допомоги. Для її подальшого вдосконалення було проведено ґендерний аналіз міського бюджету в частині, що стосується галузі охорони здоров'я.

У процесі дослідження виявлено потребу у впровадженні чіткого диференційованого підходу до бюджетування дільниць з урахуванням ґендерної та вікової структури населення, закріпленого за дільницями. Так, з'ясувалося, що ґендерно-віковий склад населення, закріпленого за дільницями, є нерівномірним. Слід зауважити, що розподіл населення коливається від 1500 до 2500 осіб на одну дільницю. Жінок, закріплених за дільницями, на 7% більше, ніж чоловіків. До

того ж, ця частка може відрізнятись залежно від дільниці. За статистикою, кількість звернень жінок до сімейних лікарів є на 14% більшою порівняно із зверненнями чоловіків.

Хоча часи змінюються, в Україні продовжують діяти ще радянські нормативи амбулаторного прийому: 12 хвилин на прийом одного пацієнта для дільничного лікаря-терапевта і 15 хвилин – для лікаря-спеціаліста. Ці нормативи не враховують ґендерних і вікових потреб пацієнтів. Крім того, значне навантаження на лікаря (фактично 30 і більше пацієнтів упродовж дня) знижує якість послуги, котра надається. Світова практика свідчить, що консультація лікаря потребує більше часу в таких випадках:

- вік лікаря перевищує 65 років;
- пацієнт похилого віку;
- пацієнт жіночої статі.

У ході аналізу експерти з'ясували, що кошти також розподіляються нерівномірно: на одного чоловіка виділяється від 52 до 59 грн, а на одну жінку – від 51 до 53 грн. Окрім того, жінки частіше відвідують лікарів. На основі дослідження було сформовано відносно рівні за чисельністю та статево-віковим складом територіальні лікарські дільниці; підготовлено матеріали для запровадження змін до процедури укладення договорів, розроблено ефективніший механізм фінансового стимулювання роботи лікарів і молодшого медичного та допоміжного персоналу відповідно до ґендерно-вікової структури окремої дільниці. Ці зміни, а також нижченаведені ґендерні індикатори внесені до паспорту бюджетної програми:

- кількість жінок і чоловіків, які отримують медичні послуги (за віковими групами);
- співвідношення між кількістю жінок і чоловіків, яким надаються медичні послуги, і загальною чисельністю населення (зокрема за віковими категоріями);
- співвідношення кількості чоловіків і жінок, які отримують медичні послуги, і загальною чисельністю населення, закріпленого за територіальними дільницями (зокрема за віковими групами);
- процентне співвідношення представників чоловічої і жіночої статі в цілому (зокрема за віковими групами);

- вартість послуги на одну особу чоловічої і жіночої статі (зокрема за віковими показниками);
- процентне співвідношення жінок і чоловіків, котрі працюють в амбулаторно-поліклінічних закладах (зокрема докторів, медсестер, молодшого медичного персоналу);
- процентне співвідношення жінок і чоловіків на рівні прийняття рішень;
- витрати на надання амбулаторно-поліклінічної допомоги представникам чоловічої і жіночої статі.

Вперше в прогнозах на 2013 рік була врахована ґендерна складова, а саме: у бюджеті галузі охорони здоров'я міста закладено фінансування медичних послуг для одного чоловіка – 741,00 грн; однієї жінки – 743,00 грн. Для первинної медико-санітарної допомоги фінансування склало: на одного чоловіка 179,00 грн; на одну жінку – 181,00 грн.

Оксана М., 47 років, розповідає: «Звичайно, я дуже задоволена тими змінами, що відбулися. Я відчуваю, що мої потреби враховуються. Наприклад, електронна реєстратура допомагає економити свій час, не стояти у чергах. Послуги сімейного лікаря стали більш адресними, тобто лікар може приділити жінкам, чоловікам, дітям стільки уваги, скільки вони потребують. Мій чоловік почав частіше звертатися за консультацією до амбулаторії сімейної медицини. Раніше він терпів до останнього і тільки потім ішов до лікаря. Тепер він самостійно звертається до нашого сімейного лікаря. Мій старший син – спортсмен. Він відвідує новий кабінет спортивної медицини у міській лікарні, де має можливість за кошти міського бюджету проходити медичне обстеження перед виїздом на спортивні змагання. Взагалі, ми стали більш впевнені, що у лікарні нам допоможуть у будь-який час, навіть у вихідні дні».

Міське управління охорони здоров'я сформувало сталу систему контролю якості ведення пацієнта за затвердженим маршрутом на дільниці. Завдяки інструменту ґендерного бюджетування підвищено ефективність використання коштів із міського бюджету на закріплених дільницях. Така методика використовується вже три роки поспіль. Відтак, можна говорити про сталість результатів ініціативи.

За словами начальника управління охорони здоров'я

Комсомольської міської ради, удосконалена модель роботи лікарів сімейної медицини на основі сучасних підходів ґендерно-орієнтованого бюджетування задовольняє і пацієнтів, і лікарів. Жінки та чоловіки отримують сучасні, якісні адресні медичні послуги, а лікарі та персонал – гідну винагороду.

Саме тому методику ґендерно-орієнтованого бюджетування взято за основу для постійного використання в роботі лікувально-профілактичних закладів охорони здоров'я Комсомольської міської ради. Сімейні лікарі в першу чергу зацікавлені в тому, щоб надавати якісну медичну послугу жителям міста.

У цілому такий підхід сприяє більш ефективному використанню бюджетних коштів, створенню дієвих механізмів фінансового заохочення роботи лікарів та подальшому підвищенню якості наданих медичних послуг жінкам і чоловікам різного віку завдяки їх адресності. У м. Комсомольськ довели, що ґендерно-орієнтоване бюджетування – це ефективний механізм виявлення та подолання ґендерного дисбалансу, активізації громадянського суспільства, задоволення потреб громади. Це інструмент, який допомагає зробити місто територією, сприятливою та дружньою до людей.

ЦІНА ПИТАННЯ: ПРОФІЛАКТИКА ЙОДОДЕФІЦИТУ ЧИ УТРИМАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Профілактика йододефіциту – одне з проблемних питань Волині. Тому громадськість міста, експерти системно підійшли до вивчення цієї проблеми, залучивши органи влади та науковців. У межах ґендерної бюджетної ініціативи експерти проаналізували бюджет м. Луцьк та наявні місцеві програми і дійшли висновку, що фінансування на подолання та зменшення ризиків йододефіциту – відсутнє. За результатами аналізу громадськість запропонувала заходи щодо вирішення цієї проблеми.

У зв'язку з дефіцитом йоду в біосфері, Волинська область і м. Луцьк, зокрема, потрапили до зони високого ризику епідемії зобу. Від 1991 року поширеність патології щитовидної залози серед жінок зросла майже вдвічі. Суворі цифри статистики

свідчать, що близько 12% дітей і підлітків регіону мають захворювання щитовидної залози. У більшості випадків проблеми дітей, що виявляються у затримці фізичного та розумового розвитку, пов'язані з йододефіцитом у їхніх матерів. Найефективнішим шляхом попередження захворювань, викликаних йододефіцитом, серед дітей, є профілактика йододефіциту вагітних жінок, котрі перебувають на обліку. Однак, у нинішній період, як засвідчив аналіз нормативно-розпорядчої бази та бюджетної ситуації, у м. Луцьк відсутні програми подолання та зменшення ризиків йододефіциту. Немає і відповідної державної програми.

Проблема дефіциту йоду стосується майже усіх без винятку груп населення міста, проте першочергова увага має приділятися вагітним жінкам, адже саме в цей період закладаються основи здоров'я дитини.

В ході ґендерної бюджетної ініціативи було підраховано, що для міста вартість профілактики вагітних жінок на рік складає лише 65 тис. грн. Водночас на утримання загальних шкіл-інтернатів та інших закладів для дітей з вадами фізичного чи розумового розвитку передбачається 1 920 242 грн щорічно. Цікаво, що вигідніше: вкласти порівняно невеликі кошти в профілактику, чи роками фінансувати боротьбу з наслідками?

Пропозиція надання ліків вагітним жінкам за рахунок місцевого бюджету була включена до проекту Луцької міської Програми з усунення йододефіциту населення м. Луцьк у 2013-2015 роках. На жаль, фінансове управління Луцької міської ради не погодило проект програми з формулюванням: відсутність коштів у міському бюджеті.

Незважаючи на те, що міська влада не прийняла запропоновану програму із фінансовим забезпеченням, ґендерна бюджетна ініціатива має позитивні наслідки, оскільки всі етапи її впровадження передбачали широке інформування населення. Відомо, що важливою складовою ефективності подолання йодної нестачі насамперед є рівень поінформованості населення щодо проблем йододефіциту та шляхів їх вирішення. Була розгорнута широка інформаційна кампанія стосовно посилення уваги влади, міських лікарів, освітян, працівників центрів соціальних служб до розв'язання цієї проблеми. Зокрема, у навчальних і медичних закладах міста був розповсюджений буклет з інформацією про

властивості та значення йоду в житті людей, він також містив опис найдоступніших профілактичних заходів. Батькам демонструвався документальний фільм про проблеми йододефіциту, необхідність профілактики, проблеми реабілітації дітей, народжених у матерів із йододефіцитом. З ініціативи батьківських комітетів за згодою відповідних органів міської ради в окремих садочках і школах проводилась профілактична робота: учні забезпечувались питною водою, збагаченою йодом. Лікарі жіночої консультації луцького пологового будинку під час прийняття майбутніх мам на облік проводять з ними ознайомчі бесіди про необхідність повноцінного харчування, збагаченого йодом. До програми навчання майбутніх батьків «Відповідальне батьківство» включено розділ про наслідки йододефіциту для дітей.

У 2013-2014 роках управління охорони здоров'я Луцької міської ради, залучивши лікарів, науковців, представників приватного бізнесу, організувало та провело низку круглих столів для просування продуктів харчування, збагачених йодом. Такий круглий стіл був проведений за ініціативи громадськості у Волинській обласній раді. Електронний буклет «Профілактика йододефіциту населення міста Луцька», розроблений управлінням охорони здоров'я, Волинською обласною громадською організацією «Гендерний центр» за сприяння ООН Жінки, розміщено у постійній рубриці на офіційному сайті управління охорони здоров'я Луцької міської ради.¹⁵

Лікар-ендокринолог комунального закладу «Луцька міська дитяча поліклініка» Затірка Т.А. засвідчує: «Сьогодні контроль за йодною забезпеченістю населення є постійною медико-соціальною проблемою, настільки важливою, що створено Міжнародну раду боротьби із цим захворюванням. І те, що сьогодні молоді мами звертаються на консультації щодо умов правильної профілактики, медогляди дітей проводяться «не формально», рекомендації, як правило, виконуються – заслуга, в першу чергу, активної просвітницької роботи громадських активістів».

Проведення ґендерної бюджетної ініціативи в м. Луцьк показало, що для успішного просування ініціативи на рівень прийняття рішення важливою є співпраця із фінансовим

15. <http://www.lutszkdorov.org.ua/pic/Jod1.gif>

управлінням на самих ранніх етапах. З іншого боку, навіть без відповідного фінансування від влади, можна домогтися успіху у вирішенні проблеми за умови залучення всіх зацікавлених сторін, проведення широкої інформаційної кампанії, чіткої координації дій між широкими колами фахівців, громадськості й представниками влади.

ЕКСПЕРТИ ХЕРСОНЩИНИ ДОВОДЯТЬ: РЕПРОДУКТИВНЕ ЗДОРОВ'Я – НЕ ЛИШЕ ЖІНОЧЕ ПИТАННЯ

Громадські активісти спільно з представниками органів влади та науковцями здійснили ґендерний аналіз обласної програми «Репродуктивне здоров'я нації до 2015 року» і з'ясували, наскільки програма враховує потреби жінок і чоловіків, та як фінансово забезпечуються ці потреби. На тлі зменшення населення області програма практично не враховує потреби чоловіків у збереженні репродуктивного здоров'я. Але, на жаль, кількість чоловіків, які зіткнулися з проблемою безпліддя та розладами у репродуктивній системі, неупинно зростає.

Аналіз ситуації показав, що обласна програма «Репродуктивне здоров'я нації до 2015 року» у 2011 році була профінансована менше ніж на 50% від потреби. У програмі цільові групи чітко не визначені, переважна кількість заходів і послуг спрямовані на жінок і дітей. Фінансування заходів із покращення репродуктивного здоров'я чоловіків взагалі не передбачено. Заходи програми не враховують потреб цільових груп і формуються без залучення представників громадськості.

Тому з метою досягнення справедливого розподілу бюджету у сфері покращення репродуктивного здоров'я експертна група запропонувала низку рекомендацій. Зокрема, до розробки обласного бюджету необхідно залучати жіночі організації та ґендерних експертів. Запропоновано провести спеціальні дослідження стосовно репродуктивного здоров'я чоловіків Херсонської області, започаткувати інформаційно-просвітницьку роботу з юнаками та чоловіками із використанням технологій змін ризикованої поведінки щодо власного здоров'я та життя, розвивати у Херсонській області андрологічну службу.

Окреме дослідження видатків районного бюджету на сферу охорони здоров'я на основі ґендерно-орієнтованого бюджетування було проведено у Голопристанському районі Херсонської області (Благодійним фондом «Свята Ольга»). Фокусом аналізу стала проблемна ситуація в районі, пов'язана із наявністю груп вагітних жінок із високим ризиком патології. Група експертів рекомендувала Голопристанській центральній районній лікарні, як головному суб'єкту сфери охорони здоров'я району, покращити якість надання послуг вагітним жінкам шляхом модернізації діяльності жіночої консультації та введення електронної системи моніторингу стану їхнього здоров'я, підвищити рівень організаційної роботи у сфері репродуктивного здоров'я. Сучасні методики розрахунків дали можливість навіть порахувати необхідні витрати і показали переваги втілення пропозиції громадськості.

На жаль, в бюджетах області та району додаткових коштів на реалізацію програм репродуктивного здоров'я виділено не було. Але проведений ґендерний аналіз обласного та районних бюджетів привернув увагу обласних посадовців до проблеми репродуктивного здоров'я жінок і чоловіків Херсонщини. Так, у містах Херсон, Цюрупинськ і Гола Пристань створені й працюють міжсекторальні координаційні ради з питань репродуктивного здоров'я та планування сім'ї, які об'єднують державні та громадські структури. Вже зараз ведеться активна робота з підготовки нової програми з покращення репродуктивного здоров'я населення області (до 2020 року).

До реалізації місцевих програм залучено ресурси Благодійного фонду «Здоров'я жінки і планування сім'ї». За останні два роки завдяки спільним зусиллям ХОЦ «Успішна жінка» та Департаменту охорони здоров'я Херсонської обласної державної адміністрації впроваджено ряд рекомендацій ґендерного аналізу обласної програми репродуктивного здоров'я:

- проведено дослідження з вивчення проблем репродуктивного здоров'я та планування сім'ї у м. Херсон та пілотних районах. Дослідження стане основою для формування обласної та районних програм;
- до складу міжсекторальних координаційних рад увійшли представники жіночих громадських організацій і ґендерні експерти;

- упродовж 2013-2014 років спільно з медичними працівниками та громадськістю проведено близько 30 інформаційно-просвітницьких заходів із використанням технологій змін ризикованої поведінки юнаків/ чоловіків щодо власного здоров'я та життя.

Із свого боку ініціатори використання ґендерно-орієнтованого бюджетування у Голопристанському районі – Благодійний фонд «Свята Ольга» – постійно здійснюють громадський контроль за виділенням районною адміністрацією коштів на переоснащення жіночої консультації.

ҐЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ М. ГОРОДОК, ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

(РОЗДІЛ «ФІЗКУЛЬТУРА І СПОРТ»)

Ґендерний аналіз Програми соціально-економічного та культурного розвитку м. Городок Хмельницької області на 2012 рік (Розділ «Фізкультура і спорт») засвідчив, що 56% від загальної суми видатків на реалізацію заходів цього розділу – це видатки на проведення заходів, в яких беруть участь чоловіки. Решта 44% – сума, розрахована на проведення таких заходів, як «Тато, мама і я – спортивна сім'я», «Веселі старты», «Олімпійський день бігу» та інші, у яких передбачається участь і жінок, і чоловіків. Заходи, спрямовані на задоволення потреб жінок і молодих дівчат, відсутні. Аналіз послуг спортивних закладів різного підпорядкування та власності на території міста показав, що вони надаються переважно чоловікам (важка атлетика, пауерліфтинг, вільна боротьба тощо).

Отже, експерти зробили висновок, що в місті не ведеться робота, спрямована на мотивацію, заохочення та створення можливостей для дівчат і молодих жінок займатись фізичною культурою та спортом. Опитування, проведене після аналізу програми, засвідчило той факт, що переважна більшість респонденток охоче відвідувала б такі секції, як аеробіка, спортивна гімнастика, теніс, міні-футбол, та з інших видів спорту за наявності відповідних умов і фахового тренера.

Було вирішено об'єднати зусилля громадськості,

представників влади, депутатського корпусу, щоб залучити до роботи у спортивних секціях жінок-тренерок, а під час підготовки проекту міської програми розвитку фізичної культури та спорту, формування бюджетних запитів врахувати інтереси та потреби всіх мешканців міста. Експерти також запропонували врахувати ґендерний компонент і результати опитування в процесі розробки проекту спортивного комплексу, будівництво якого заплановано в перспективі у м. Городок.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ФІНАНСУВАННЯ ПРОГРАМИ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА У м. ЛЬВІВ

У 2013 році експертною групою було проведено дослідження щодо ґендерної складової та особливостей фінансування Програми сприяння розвитку підприємництва у м. Львів на 2011-2013 роки.

Найбільшою проблемою, визначеною у ході аналізу Програми, виявилася практично повна відсутність ведення обліку й статистики у ґендерно-віковому розрізі, а також нерівномірний розподіл витрачання коштів на чоловіків і жінок, охоплених Програмою. З'ясувалося, що орієнтовний розподіл витрачених коштів складає: на жінок – 40%, на чоловіків – 60%. Деякі заходи передбачали фінансування 100% вартості участі осіб однієї статі або у співвідношенні (чоловіки/жінки) – 90% до 10% .

Найбільша частка коштів Програми (60%) витрачається на проведення промоційної щорічної виставки «Львівський товаровиробник». Щороку серед учасників виставки значно переважають чоловіки (власники та керівники бізнесів) – близько 80 %.

Цікавими стали результати опитування, проведеного БФ «Центр підтримки ініціатив». Так, у виставках інноваційних проектів брали участь тільки 2,9% жінок-підприємниць, тоді як чоловіків-підприємців було 32,7%, тобто в 10 разів більше. Кількість жінок-підприємниць, зацікавлених у використанні/реалізації інноваційних проектів, становить 9,2%, а чоловіків – 28%. Проте серед підприємців, готових вкладати власні ресурси в інноваційні проекти для розвитку

свого підприємства, більше жінок (10,4%), а чоловіків майже в два рази менше (6,0%).

Дослідження та опитування показали, що у наступній Програмі необхідно збільшити фінансування заходів, котрі б сприяли залученню жінок до підприємницької діяльності.

Експерти запропонували рекомендації, які необхідно врахувати під час формування нової Програми сприяння розвитку підприємництва:

- ввести до програми індикатори для оцінки врахування ґендерних аспектів;
- запровадити ведення ґендерної статистики у структурних підрозділах Львівської міської ради;
- розширити спектр послуг для підприємців (жінок і чоловіків), відповідно до їхніх потреб;
- розробити спеціальні заходи щодо сприяння залученню до підприємництва жінок і молоді.

ҐЕНДЕРНИЙ АУДИТ МІСЬКОГО ПРОСТОРУ. ОБЛАШТУВАННЯ ДИТЯЧИХ ІГРОВИХ МАЙДАНЧИКІВ. ДОСВІД м. ХАРКІВ.

У 2013 році робочою групою, до якої увійшли фахівці комунальних служб міста, експерти і представники місцевого самоврядування проведено бюджетний аналіз міських програм комплексного благоустрою (в частині облаштування дитячих майданчиків і спортивно-ігрових комплексів з точки зору задоволення потреб усіх ґендерних груп жителів міста у якісному дозвіллі).

У м. Харків проекти з облаштування дитячих майданчиків включені до двох програм:

- Програма розвитку і реформування ЖКГ м. Харків на 2010-2014 роки (далі – Програма ЖКГ).
- Програма підтримки житлово-будівельних кооперативів та об'єднань співвласників багатоквартирних будинків у м. Харків (далі – Програма ОСББ).

За Державними будівельними нормами (ДБН Б.2.2-5:2011. Благоустрій територій, п.8.6.1), дитмайданчики

призначаються для дітей до 12 років¹⁶, а спортивно-ігрові комплекси – для підлітків.

За програмою ЖКГ Департамент житлового господарства встановлює у дворах будинків комунальної власності стандартні комплекси з п'яти елементів, які підходять для перебування дітей з різними фізичними здібностями на одному ігровому просторі, загальною вартістю 21000 грн.

Малюнок 3.

ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ДИТЯЧОГО МАЙДАНЧИКА ЗА ПРОГРАМОЮ ЖКГ

Елемент дитячого майданчика	Вартість елемента, грн	Рекомендований вік
Гірка	6000	3-12 років
Пісочниця	3500	0-6 років
Тенісний стіл	3500	7-18 років
Гойдалка	4000	6-12 років
Балансир	4000	3-12 років
Разом	21000	

Бюджетування проектів з облаштування прибудинкових територій дитмайданчиками є гендерно-нейтральними з точки зору потреб хлопчиків і дівчаток, втім із погляду на задоволення потреб сім'ї з дітьми – гендерно-дискримінаційними. У бюджетах зі спорудження дитмайданчиків відсутні витрати на урахування потреб батьків дітей дошкільного віку. Дорослі (мама, тата, бабусі, дідусі та ін.) мають обов'язково супроводжувати дітей до 7 років¹⁷, тому до комплексу дитмайданчика обов'язково мають бути включені лави для батьків.

В умовах обмежених бюджетних ресурсів **врахування інтересів батьків у проектах облаштування дитмайданчиків** можна здійснити шляхом перерозподілу коштів. Наприклад, вилучивши із списку елементів тенісний

16. ДБН Б.2.2-5:2011. Благоустрій територій. Розділ 6. Благоустрій прибудинкових територій Пункт 8. Дитячі майданчики // http://dbn.at.ua/publ/ditjachi_majdanchiki/1-1-0-342.

17. Діти у віці до 7 років повинні перебувати на дитячому майданчику під наглядом дорослих// http://www.marite.org.ua/news/bezpeka_ditej_na_igrovomu_majdanchiku/2012-08-09-346

стіл, що за функціонально-технічними характеристиками розрахований на вікову категорію 7-18 років (а дитмайданчик охоплює категорію дітей до 12 років).

Ґендерний аналіз програм благоустрою прибудинкових територій виявив також їх «ґендерну сліпоту» до дівчат категорії 12+ – через бюджетування проектів зі спорудження спортмайданчиків, орієнтованих переважно на хлопців. Отже, було запропоновано до проектів із облаштування спортивних майданчиків включити зони для активного відпочинку дівчат категорії 12+.

За Програмою ОСББ, Департамент ЖГ, враховуючи побажання членів ОСББ (мешканці сплачують частину вартості елементів майданчика), може встановлювати на прибудинкових територіях дитячі майданчики з нестандартною комплектацією. Втім, для облаштування спортивно-ігрових комплексів у дворах ОСББ кошти місцевого бюджету не передбачені. Отже, спостерігається ґендерна дискримінація дітей вікової категорії 12+ у праві на облаштований простір прибудинкової території. З метою створення рівних умов для користування прибудинковою територією усіма статевовіковими групами дітей було запропоновано доповнити Програму проектами облаштування ґендерно-справедливих спортивно-ігрових комплексів для дітей вікової категорії 12+. До того ж було рекомендовано під час бюджетування проектів із облаштування дитячих майданчиків максимально враховувати потреби мешканок і мешканців ОСББ, а в проектуванні дитмайданчиків спиратися на статистичний аналіз ґендерних потреб дітей і їхніх батьків. Для ґендерно-справедливого розподілу коштів (міського бюджету та коштів ОСББ), призначених для облаштування прибудинкової території, слід обов'язково враховувати ґендерний склад користувачів: % (дітей до 12 років) + % (дівчат 12+) + % (хлопців 12+) + % (батьків, що мають дітей до 7 років).

Результатом ґендерного аналізу міських програм комплексного благоустрою стали рекомендації щодо перерозподілу бюджетних коштів в межах програми «Розвиток і реформування ЖКГ м. Харків на 2011-2014 роки». Окрім того, було рекомендовано доповнити програму ОСББ проектами благоустрою ігрових комплексів, у програмі ЖКГ передбачити фінансування на обладнання майданчиків для активного відпочинку дівчаток, а також в процесі

бюджетування проектів благоустрою планувати проведення ґендерного аудиту потреб дітей та їхніх батьків з урахуванням ґендерної складової.

ФІНАНСУВАННЯ ШКІЛ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ м. ЧУГУЇВ, ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ

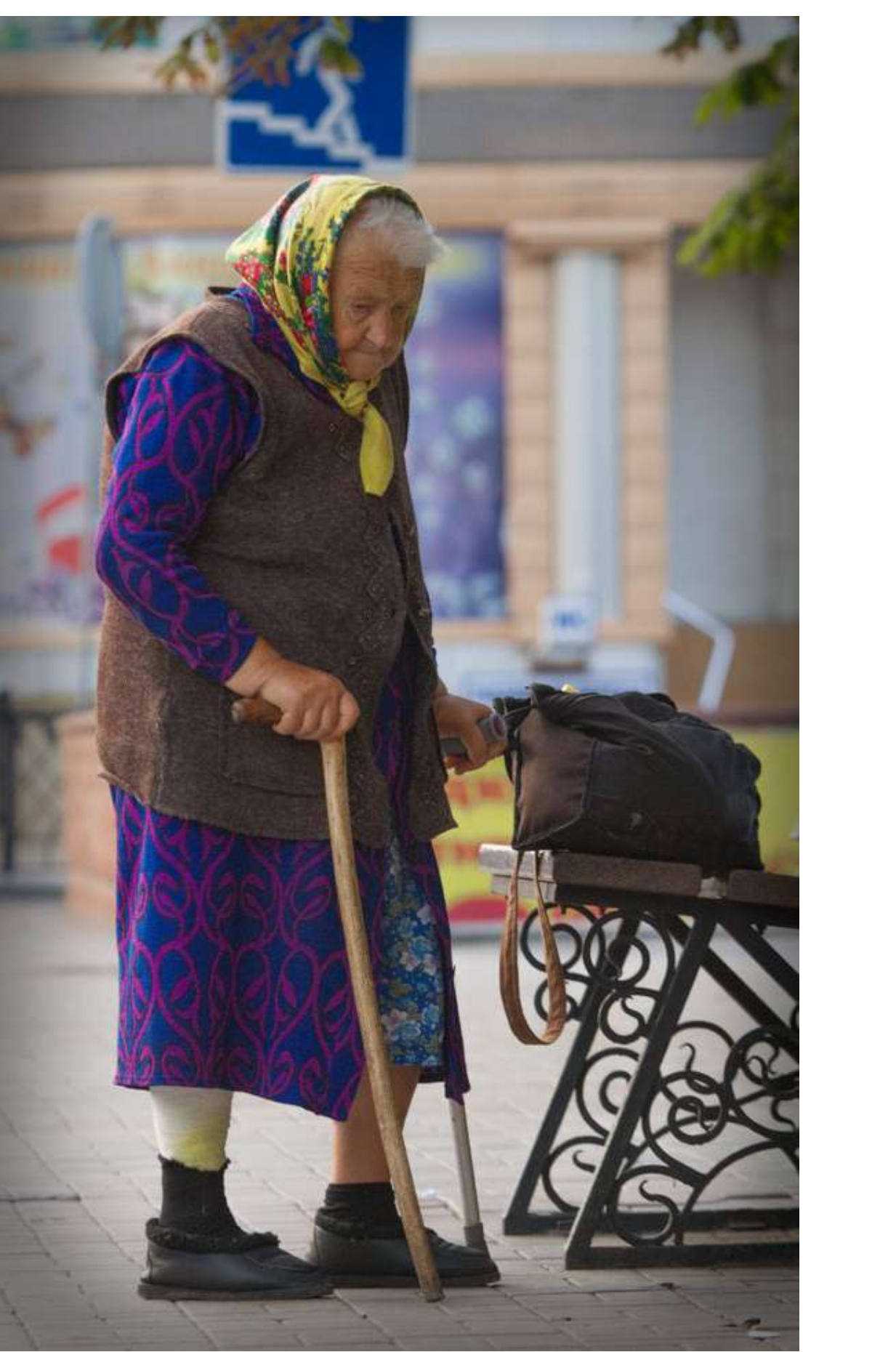
ґендерна бюджетна ініціатива у м. Чугуїв Харківської області була спрямована на встановлення рівних можливостей для гармонійного розвитку дітей шкільного віку, забезпечення ґендерної справедливості у розподілі відповідних бюджетних коштів у сфері естетичного виховання дітей. Експерти встановили, що освітніми послугами закладів естетичного виховання здебільшого користуються дівчата. У 2011-2012 навчальному році в Чугуївській дитячій музичній школі навчалось 68% дівчат, у дитячій художній школі ім. І.Є. Рєпіна – 73% дівчат. Постає питання більш збалансованого розподілу бюджетних коштів.

Попередній аналіз виявив, що через низку причин потреби хлопців у естетичній освіті задовольняються меншою мірою: пропозиції музичної школи більше орієнтовані на дівчат, здійснюють свій вплив і ґендерні стереотипи щодо зразків «чоловічого» способу життя. Окрім того, у м. Чугуїв відсутні сучасні естетичні послуги, які б задовольняли потреби як дівчат, так і хлопців старшого віку (14-17 років). Таким чином, ґендерною домінантою у діяльності закладів естетичного виховання є «дівчинка 9-12 років».

Крім того, сталою для більшості учнів є тенденція переривати навчання у 12-13 років. Цей факт свідчить про недостатній рівень послуг для підлітків, а отже, бюджетні кошти мають низький «коефіцієнт корисної дії».

Експерти запропонували розробити проект Міської комплексної програми розвитку культури м. Чугуїв на 2013-2016 роки, забезпечивши нову структуру послуг шкіл естетичного виховання відповідно до сучасних вимог художнього життя та з урахуванням принципів ґендерної рівності.

Харківською обласною громадською організацією «Харківський обласний ґендерний ресурсний центр» за підтримки ООН Жінки було проведено кампанію з лобіювання ґендерно-орієнтованого бюджетування програми естетичної освіти м. Чугуїв Харківської області. У результаті до Комплексної міської Програми культурного розвитку м. Чугуїв на 2013-2016 роки внесено Розділ «Підвищення якості послуг з естетичного виховання дітей шкільного віку м. Чугуїв відповідно до сучасних вимог художнього життя та естетичних потреб молоді». У цьому розділі передбачено: використання даних із розбивкою за ознакою статі для модернізації естетичних освітніх програм з урахуванням потреб різних статево-вікових груп школярів; проведення аудиту культурних потреб молоді; забезпечення наукової та консультативної підтримки проектів із підвищення якості послуг з естетичного виховання школярів. 28 грудня 2012 року ухвалена «Комплексна міська програм розвитку культури м. Чугуїв на 2013-2016 роки». Запропоновані заходи програми підкріплені відповідним фінансуванням.

ДОДАТОК 1

ОПИС МЕТОДИКИ ҐЕНДЕРНО-ОРІЄНТОВАНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ (УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД)

Методика ґендерно-орієнтованого бюджетування розроблена та апробована експертами ГО «Бюро ґендерних стратегій та бюджетування» за підтримки Програми ООН Жінки та Представництва Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні з метою забезпечення інтегрування ґендерної складової до бюджетів різних рівнів: державного, регіонального (обласного), місцевого, а також бюджетів окремих галузей, установ, організацій тощо.

Запропонована методика може використовуватись органами державної влади, місцевого самоврядування, окремими організаціями та установами, іншими структурами.

БЛОК-СХЕМА «ЕТАПИ ВПРОВАДЖЕННЯ ҐОБ»

**Етап 1.
Оцінка вихідної
ситуації і
можливостей для
роботи в конкретній
сфері**

1.1 Аналіз зацікавлених сторін. Визначення цільових груп і бенефіціарів.

1.2. Оцінка організаційних і кадрових передумов реалізації:

- аналіз нормативно-розпорядчих документів;
- ґендерний аналіз кадрового складу, аналіз можливостей для прийняття рішень;
- аналіз статистичних даних, внутрішньовідомчої статистики та звітності тощо;
- вивчення спеціальних досліджень у рамках процесу ґендерного бюджетування.

1.3. Складання «ґендерного профілю» (аналіз статистичних даних):

- аналіз структури послуг, що надаються через бюджет, серед іншого їхня доступність та якість;
- ґендерний аналіз користувачів і надавачів послуг.

<p>Етап 2. Проведення гендерного аналізу бюджету (галузі/ програми, заходів)</p>	<p>2.1. Оцінка вартості послуг:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розрахунок вартості послуги на одну особу; - оцінка бюджетних асигнувань на послуги в контексті їх розподілу між чоловіками та жінками; - загальні витрати на реалізацію програми/заходів із забезпечення гендерної рівності. <p>2.2. Оцінка витрат на персонал:</p> <ul style="list-style-type: none"> - аналіз загальних витрат на заробітну плату працівників, які безпосередньо забезпечують таку діяльність; - визначення балансу/дисбалансу зайнятості й доходів у розрізі чол./жін. <p>2.3. Порівняльний аналіз фінансування галузі/програми за роками:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зіставлення потреби та реального обсягу фінансових ресурсів; - оцінка впливу на гендерні групи залежно від рівня фінансування. <p>2.4. Оцінка ефективності послуг:</p> <ul style="list-style-type: none"> - оцінка прямих і непрямих ефектів; - аналіз ефективності послуг.
<p>Етап 3. Ідентифікація гендерно-специфічних проблем, мети та завдань ГБ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - аналіз наявних фактів гендерної нерівності, а також політичних рішень і заходів, що посилюють таку нерівність; - формування гендерно-специфічної мети та завдань бюджетної політики, спрямованих на розв'язання гендерно-специфічних проблем.
<p>Етап 4. Формування гендерно-чутливих бюджетних пропозицій і розрахунок витрат на їх впровадження</p>	<p>4.1. Визначення заходів у рамках бюджету сектора/програми, які сприятимуть досягненню гендерної рівності</p> <ul style="list-style-type: none"> - планування 1-3 конкретних заходів, спрямованих на зменшення або усунення нерівності. <p>4.2. Розрахунок витрат на досягнення цілей гендерної рівності:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розрахунок частки витрат на персонал та оплату праці; - розрахунок частки накладних витрат на реалізацію послуг/ програм/заходів; - розрахунок частки витрат на комунальні послуги. <p>4.3. Визначення структури відповідальності та фінансування</p>
<p>Етап 5. Оцінка гендерного впливу планованих бюджетних заходів</p>	<ul style="list-style-type: none"> - аналіз соціально-економічного впливу на окремі гендерні групи; - аналіз можливих втрат у разі не впровадження пропонованих втручань; - аналіз ризиків під час впровадження планованого втручання.

ДЕТАЛЬНИЙ ОПИС ЕТАПІВ ҐОБ

Етап 1. Оцінка вихідної ситуації і можливостей для роботи в конкретній сфері

Діяльність у межах ҐОБ є частиною ширшого контексту, наприклад, політичної чи економічної ситуації у країні, регіоні, галузі. Тому дуже важливо проаналізувати середовище, в якому впроваджується ґендерно-орієнтоване бюджетування, з'ясувати, які зовнішні фактори є важливими для досягнення майбутніх цілей ґендерного бюджетування.

Оцінка вихідної ситуації – важлива складова роботи, яка дасть змогу врахувати всі аспекти й особливості галузі, території, цільових груп, які тією чи іншою мірою впливають на бюджет чи мають від нього вигоди. Робота на цьому етапі передбачає проведення різних видів ґендерного аналізу, що в кінцевому результаті приведе до створення «ґендерного профілю» сфери/програми/проекту, що аналізується. Зокрема, робота передбачає виконання трьох взаємопов'язаних кроків:

- 1.1 Аналіз зацікавлених сторін. Визначення цільових груп і бенефіціарів.
- 1.2 Оцінка організаційних і кадрових передумов реалізації
- 1.3 Складання «ґендерного профілю» (аналіз статистичних даних).

1.1. Аналіз зацікавлених сторін. Визначення цільових груп і бенефіціарів

Під групами зацікавлених сторін у контексті ґендерно-орієнтованого бюджетування розуміються окремі особи (жінки/чоловіки і дівчата/хлопці), групи осіб, установи, організації, стан та інтереси яких (професійні, соціальні, фінансові тощо) можуть змінитися внаслідок втручання, спричиненого імплементацією ґендерно-орієнтованого бюджетування.

Серед основних груп зацікавлених сторін слід виокремити такі:

- бенефіціари;
- виконавці;
- фінансисти;
- особи, які приймають рішення.

Аналіз зацікавлених сторін включає такі етапи:

- визначення ключових груп стейкхолдерів;
- оцінку ступеня їхнього зацікавлення;
- побудову моделі взаємодії визначених груп під час розробки політики втручання та прийняття рішень.

Усі категорії мають бути дезагреговані за статтю. Важливо володіти якомога більшою кількістю інформації про цільові групи, зокрема щодо рівня їхньої обізнаності з питань, які пропонуються в межах бюджетних ініціатив, а також специфіки їхнього ставлення, поведінки, практики. Варто також враховувати соціальний і політичний контексти життя цільових груп.

Для аналізу зацікавлених сторін була розроблена матриця оцінки стейкхолдерів за методом «4R», де:

R1 – аналіз представництва чоловіків/жінок у різних структурах і на різних рівнях;

R2 – аналіз розподілу ресурсів між чоловіками і жінками;

R3 – вивчення реалій, тобто аналіз умов, за яких розподіляються представництво і ресурси;

R4 – формулювання нових цілей і заходів, а також реалізація плану дій.

Застосування означеного методу для оцінки груп стейкхолдерів дає змогу не лише проаналізувати умови застосування методики ґендерно-орієнтованого бюджетування, а й спрогнозувати результати її реалізації і спланувати взаємодію з кожною конкретною групою.

1.2. Оцінка організаційних і кадрових передумов реалізації

Оцінка організаційних і кадрових передумов реалізації програми/проекту є частиною аналізу контексту. Цей крок має базуватися на ретельному дослідженні ситуації і передбачати

системне вивчення нормативно-розпорядчих документів, що стосуються бюджетного процесу взагалі, а також визначають діяльність певної сфери.

Для оцінки вихідної ситуації важливою ланкою є аналіз ґендерно-дезагрегованої статистики з різних джерел: дані Державної служби статистики України, незалежних досліджень, внутрішньовідомчої статистики і звітності, публікацій ЗМІ, спеціальних досліджень у рамках процесу ґендерно-орієнтованого бюджетування. Важливими джерелами інформації є офіційні звітні документи, уже наявні доповіді, звіти й аналітичні матеріали (підготовлені як спеціалістами органів державної влади, так і громадськими експертами). В свою чергу, ґендерний аналіз кадрового складу виконавців та осіб, які приймають рішення, не лише дає можливість спланувати кампанію лобіювання ґендерної бюджетної ініціативи, а й спрогнозувати і мінімізувати ризики її реалізації.

Отже, під час проведення оцінки організаційних і кадрових передумов реалізації ГОБ аналізу підлягає:

- база нормативно-розпорядчих документів, що стосуються бюджетного процесу взагалі, а також визначають діяльність досліджуваної сфери;
- кадровий склад, що належить до сфери дослідження;
- можливості для прийняття рішень;
- статистичні дані, внутрішньовідомча статистика і звітність тощо;
- результати спеціальних досліджень у рамках процесу ґендерно-орієнтованого бюджетування.

1.3. Складання «ґендерного профілю» (аналіз статистичних даних)

Ґендерний бюджетний аналіз – це вивчення бюджетних показників, передусім видатків, через призму ґендерної проблематики. Він має дати відповіді на низку запитань, серед іншого, якою є «ціна ґендерної нерівності», спричиненої певною політикою чи програмою. Відправною точкою у цьому процесі є з'ясування різниці у становищі жінок і чоловіків, а також визначення фінансового підґрунтя і чинників, що зумовлюють ситуацію, яка склалася.

Методологічно цей вид діяльності передбачатиме виявлення й зіставлення наявних ґендерних проблем із наявним фінансуванням послуг/товарів, що передбачені бюджетами чи програмами. З цією метою необхідно провести:

- аналіз структури послуг, що надаються через бюджет, зокрема їхню доступність і якість;
- ґендерний аналіз користувачів і надавачів послуг (оскільки саме цей аспект може сприяти закріпленню нерівності).
- виявити причини (серед них і фінансові), котрі призводять до нерівності, а також виокремити основну проблему, яка цю нерівність посилює.

Такий аналіз можливий за умови ретельного збору статистичних даних (з офіційних і неофіційних джерел), що дасть змогу якомога точніше сформулювати припущення. Важливим джерелом інформації стосовно означеного питання є «ґендерні портрети» регіонів.

Етап 2. Проведення ґендерного аналізу бюджету (галузі/програми, заходів)

Робота на цьому етапі зосереджена на виокремленні так званих ґендерно-специфічних видатків – фінансових ресурсів, спрямованих безпосередньо на чоловіків і жінок. Сюди ж належать видатки на персонал і діяльність органів влади та місцевого самоврядування із забезпечення ґендерної рівності, на програми із забезпечення ґендерної рівності.

Завдання проведення аналізу на цьому етапі - відповісти на питання, яким чином кошти розподіляються між чоловіками та жінками в аналізованій сфері. Тому аналіз має включати проведення:

- оцінки вартості послуг;
- оцінки витрат на персонал;
- порівняльного аналізу фінансування галузі/програми за роками;
- оцінки ефективності послуг.

2.1. Оцінка вартості послуг

В основі аналізу лежить вартісна оцінка послуг, що надаються або повинні надаватися через бюджетні витрати

на певну галузь/програму. Важливою також є оцінка обсягу наданих послуг з урахуванням потреб різних ґендерних груп. Слід пам'ятати, що вартість і якість послуги може бути різною навіть у межах однієї сфери.

Методика ҐОБ дає можливість формувати порядок відслідковування витрачання коштів через систему індикаторів. Під час аналізу необхідно зробити **розрахунок бюджетних асигнувань на одну особу** та оцінити бюджетні асигнування, що розподіляються між чоловіками та жінками. Ключовими показниками на цьому етапі є:

- вартість послуги в розрахунку на одну особу;
- оцінка бюджетних асигнувань на послуги в контексті їх розподілу між чоловіками та жінками;

З урахуванням обсягу наданих послуг також обчислюються загальні витрати на:

- реалізацію програми/заходів із забезпечення ґендерної рівності;
- комунальні послуги установ, що здійснюють ґендерно-чутливу діяльність.

Усі витрати мають враховувати оцінку потреб різних ґендерних груп.

2.2. Оцінка витрат на персонал

Відправною точкою в цьому процесі є з'ясування різниці у становищі жінок і чоловіків, а також фінансове підґрунтя та чинники, що зумовлюють ситуацію, яка склалася. Тому оцінка передбачає з'ясування таких моментів:

- загальні витрати на заробітну плату працівників, які безпосередньо забезпечують таку діяльність (зокрема на діяльність органів влади та місцевого самоврядування із забезпечення ґендерної рівності);
- визначення балансу/дисбалансу зайнятості та доходів (заробітних плат) в розрізі чоловіків/жінок.

Таким чином, виявлення усіх означених аспектів з подальшим глибоким аналізом дасть можливість заново здійснити структурування видатків, усунути дублювання у фінансуванні, внаслідок чого бюджетні кошти витратимуться більш

ефективно та економно.

На практиці часто виявляється, що на діяльність, спрямовану на досягнення ґендерної рівності виділяють порівняно невелике фінансування. Однак, за умови більш детальнішого аналізу, суми, котрі витрачаються на ґендерно-специфічні завдання, можуть виявитись значно більшими за рахунок статей, які іноді не зараховуються до загальних витрат за цим напрямом діяльності. Наприклад, заробітна плата працівників, у посадових обов'язках яких забезпечення ґендерної рівності не зазначено, проте фактично така діяльність ними здійснюється. Це твердження є справедливим щодо працівників Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді, правоохоронних органів, що здійснюють діяльність із запобігання насильству в сім'ї, протидії торгівлі людьми, чи співробітників комунальних установ, що надають ґендерно-чутливі послуги (Центри матері і дитини та ін.).

2.3. Порівняльний аналіз фінансування галузі/програми за роками

Оцінка динаміки розвитку галузі/програми є важливою складовою для моніторингу виконання таких програм і планування подальшої діяльності.

З цією метою необхідно:

- провести порівняльний аналіз фінансування сфери або програми за роками, що передбачає порівняння потреби та реального обсягу фінансових ресурсів;
- оцінити впливи на ґендерні групи залежно від рівня фінансування (чи були заходи в межах програми ґендерно-чутливими, ґендерно-нейтральними чи дискримінаційними стосовно певної ґендерної групи).

Такий підхід дасть можливість зробити реалістичний розрахунок необхідних витрат для забезпечення поступального руху в напрямі забезпечення ґендерної рівності.

2.4. Оцінка ефективності послуг

Результатом ґендерного аналізу бюджету може бути зміщення акцентів у фінансуванні потреб ґендерних груп і

виборі пріоритетів, а також пошуку оптимальних способів їх фінансування. Це передбачає проведення:

- оцінки прямих і непрямих (опосередкованих) ефектів через порівняння запланованих та отриманих результатів;
- аналізу ефективності послуг шляхом порівняння забезпеченого рівня виконання результативних показників програми та рівня їх фінансування.

Така діяльність може мати як короткострокові, так і довгострокові впливи економічного та соціального характеру.

Етап 3. Ідентифікація ґендерно-специфічних проблем, мети і завдань ҐОБ

Після проведення детального ґендерного аналізу бюджету дуже важливо визначити ґендерні проблеми, які призводять до ґендерної нерівності у сфері чи посилюють її.

Діяльність на цьому етапі спрямована на:

- виявлення наявної ґендерної нерівності (з точки зору бюджету) та політичних рішень і заходів, що посилюють таку нерівність;
- формування ґендерно-специфічної мети та завдань бюджетної політики, спрямованих на розв'язання ґендерно-специфічних проблем у найефективніший (з точки зору віддачі ресурсів на одиницю бюджетної послуги) спосіб.

Крок з формування ґендерно-специфічної мети і завдань бюджетної політики зумовлює визначення відповідальних осіб за просування політики ґендерної рівності. Такий підхід на наступному етапі дасть змогу обчислити реальні витрати на досягнення ґендерно-специфічної мети та виконання завдань.

Індикатори результативності видатків бюджету є ключовими у процесі прийняття рішення про розподіл бюджетних коштів з урахуванням ґендерного аналізу, оскільки їх обсяг є завжди обмеженим порівняно з потребами.

Етап 4. Формування ґендерно-чутливих бюджетних пропозицій і розрахунків витрат на їх впровадження

На відміну від попередніх етапів, які передбачали проведення різноманітних аналізів і збір даних, цей етап безпосередньо спрямований на формування ґендерно-орієнтованого бюджету сфери/програми. Його метою є формування політичних кроків щодо вирішення вищезазначеної проблеми/проблем. На цьому етапі також обчислюються необхідні витрати і плануються заходи, які дають громадянськості змогу брати участь у контролі за використанням коштів, що розподіляються через бюджет.

Така діяльність передбачає проведення трьох взаємопов'язаних кроків:

- визначення заходів у рамках бюджету сектора/програми, яка сприятиме досягненню ґендерної рівності;
- розрахунків витрат на здійснення заходів, спрямованих на досягнення цілей ґендерної рівності;
- визначення структури відповідальності та фінансування.

4.1. Визначення заходів у рамках бюджету сектора/програми, яка сприятиме досягненню ґендерної рівності

З точки зору досягнення цілей ґендерної рівності важливо, щоб програма розпорядника коштів відображала не лише його основні пріоритети, а й включала ґендерно-специфічну мету. Така інформація має міститися у паспортах бюджетних програм і бюджетних запитах головних розпорядників. Цей етап також передбачає планування кількох (1-3) конкретних заходів, спрямованих на зменшення або усунення нерівності, а також розрахунків витрат на їх реалізацію.

Конкретні заходи в рамках впровадження ҐОБ можуть бути спрямовані на:

- вивчення потреб жінок і чоловіків різних вікових категорій у послугах, які надаються в аналізованій сфері;
- проведення навчання державних службовців, представників/представниць відповідної сфери, НУО та інших зацікавлених структур технології і методиці застосування ҐОБ;
- створення/надання ґендерно-чутливих послуг населенню;

- проведення ґендерно-чутливих інформаційних кампаній в означеній галузі відповідно до проблематики;
- моніторинг і оцінку ефективності використання коштів і якості надання послуг з урахуванням ґендерного підходу та ряд інших заходів;
- інші цілі.

Під час формування плану заходів необхідно враховувати ґендерні показники (індикатори), на підставі яких здійснюється оцінка ефективності використання бюджетних коштів для досягнення мети і реалізації завдань із забезпечення ґендерної рівності.

Індикатори, в межах ґендерно-орієнтованого бюджетування, повинні:

- забезпечувати огляд реальної ситуації стосовно жінок і чоловіків;
- показувати, наскільки бюджети охоплюють особливі потреби різних цільових груп;
- надавати інформацію цільовим групам стосовно ефективності управління фінансами;
- визначати поточні проблеми та тенденції стосовно забезпечення ґендерної рівності.

4.2. Розрахунок витрат на досягнення цілей ґендерної рівності

Розрахунок витрат передбачає обрахування вартості виконання як кожного заходу окремо, так і всієї діяльності в цілому. Окрім того, на кожен захід необхідно визначити кількість бенефіціарів, зробити розбивку за статтю, визначити витрати на одиницю, і зрештою, визначити необхідні бюджетні ресурси. При цьому слід враховувати особливості ціноутворення у відповідній сфері послуг. Крім того, цей метод варто застосовувати з використанням поняття «справедливої вартості» як з погляду законодавства, так і з точки зору відшкодування витрат.

Загальна вартість асигнувань обчислюється із розрахунку суми таких витрат:

- витрати на персонал та оплату праці (з урахуванням усіх передбачених законодавством підвищень);

- накладні витрати на реалізацію послуг/програм/заходів;
- витрати на комунальні послуги (з урахуванням змін тарифів, передбачених законодавством).

Використання сучасних методів розрахунку вартості послуг обумовлюється ринковою трансформацією суспільства. Останнє принципово змінює середовище, тому вартість послуги повинна:

- відповідати ринковому попиту й пропозиції;
- забезпечувати окупність витрат на забезпечення послуги.

4.3. Визначення структури відповідальності і фінансування

Однією з основних ознак ГОБ є встановлення безпосереднього зв'язку між програмою та її виконавцем, котрий несе відповідальність за її розроблення, виконання та фінансування. З погляду забезпечення виконання бюджетної програми відповідно до поставлених цілей принциповим є питання організації такої роботи. Тому важливого значення набуває визначення відповідального виконавця бюджетної програми. Ним може бути головний розпорядник бюджетних коштів, зокрема за бюджетними програмами, виконання яких забезпечується його апаратом, та/або розпорядник бюджетних коштів нижчого рівня, який виконує бюджетні програми у системі головного розпорядника. Статус виконавців бюджетної програми визначений в «Інструкції про статус відповідальних виконавців бюджетних програм та особливості їх участі у бюджетному процесі», затвердженій наказом Міністерства фінансів України 14 грудня 2001 р. № 574¹⁸.

Нині суб'єктом, відповідальним за реалізацію та фінансування заходів з гендерної рівності на локальному рівні, є департаменти/управління сім'ї, молоді та спорту (в деяких регіонах департаменти/управління соціального захисту населення), проте жодне управління самостійно не має реального впливу на діяльність усіх підрозділів і відповідної функції контролю. Усі виконавці повинні вносити бюджетні запити і визначати відповідальних за гендерно-чутливі заходи. Гендерні показники в бюджеті мають бути

18. Бюджетний Кодекс України - Науково-практичний коментар. Стаття 20. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.e-reading.club/book.php?book=1002290>

включені до пакета бюджетних документів, що подаються на затвердження. Такий підхід сприятиме, крім іншого, систематизації і доступності інформації про бюджетні видатки на цілі ґендерної рівності.

Етап 5. Оцінка ґендерного впливу планованих бюджетних заходів

Вимірювання ступеня впливу в результаті освоєння державних коштів на виконання поставлених завдань є ключовим елементом ҐОБ. Головним запитанням в оцінці ґендерного впливу планованих бюджетних заходів є: чи релевантні (відповідні, адекватні) заходи були вжиті для досягнення мети. Вихідним пунктом для такої оцінки стає зіставлення наявних ресурсів і послуг.

Аналіз ґендерного впливу втручань, спричинених процесом ґендерно-орієнтованого бюджетування, передбачає вивчення дії пропонованих бюджетних асигнувань на соціально-економічні можливості жінок і чоловіків, і включає:

- аналіз соціально-економічного впливу на окремі ґендерні групи;
- можливий аналіз втрат у разі не впровадження пропонованих втручань;
- аналіз ризиків під час впровадження планованого втручання.

Оцінку ґендерного впливу планованих бюджетних заходів необхідно здійснювати на щорічній основі через звіти про діяльність державних установ, де основна увага приділятиметься досягнутим результатам і ефективності використання бюджетних коштів, а не тільки констатації цільового й повного використання бюджетних коштів, як це відбувається зазвичай. Такі звіти в перспективі необхідно включати до законопроекту про бюджет як обов'язковий аналітичний матеріал.

Використання методики ґендерно-орієнтованого бюджетування експертами ГО «Бюро ґендерних стратегій та бюджетування» за підтримки ООН Жінки та Представництва Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні продемонструвало на практиці можливість інтегрування ґендерної складової до бюджетів різних рівнів: державного, регіонального (обласного), місцевого,

а також бюджетів окремих галузей, установ, організацій тощо. Запропонований алгоритм є досить універсальним, про те варто враховувати ситуацію децентралізації та перерозподілу фінансів між «центром» та регіонами, формування громад.

ДОДАТОК 2

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ РОЗРАХУНКУ ВАРТОСТІ ВИТРАТ НА ЦІЛІ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ (УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД)

Існують різні підходи до розрахунку фінансових витрат на політику ґендерної рівності. В основу методології, застосовуваної в Україні, покладено концептуальні підходи до розрахунку вартості витрат на цілі ґендерної рівності, які передбачають оцінку планування заходів, необхідних для розвитку, і сфокусовані на оцінці фінансових коштів, необхідних для їх досягнення. Прогнозовані витрати можуть служити орієнтиром для донорів і розробників політики і стратегій щодо ступеня збільшення наявних ресурсів для досягнення цілей розвитку¹⁹.

1. Методологічні підходи до розрахунку вартості витрат на цілі ґендерної рівності

Завдання розрахунку витрат на цілі ґендерної рівності (ҐР) полягає у:

- визначенні структури спеціальних заходів, необхідних для досягнення цілей ҐР;
- оцінці фінансових ресурсів і дій, необхідних для здійснення заходів;
- незалежному обговоренні питання ресурсів, необхідних для розвитку;
- визначенні специфікації цілей, які сприятимуть реалізації пріоритетів ґендерної рівності.

У цьому контексті ключовими поняттями є **вартість послуги, структура наявних послуг, їх доступність і якість.**

На сьогодні напрацьований досвід розрахунку витрат на цілі ґендерної рівності, який заслуговує на увагу.

19. Инвестирование в устойчивое развитие: оценка потребностей для достижения Целей Развития Тысячелетия. Полный отчёт. – Душанбе, 2005.

В основі методології розрахунку вартості витрат лежить підхід до розподілу й обліку **прямих, непрямих та накладних витрат**.

Врахування ґендерного аспекту дає можливість класифікувати сферу/програму/проект як ґендерно-спрямовані, ґендерно-нейтральні чи ґендерно-сліпі (дискримінаційні). Класифікація може здійснюватися як за цілями і завданнями, що визначені сферою/програмою/проектом, так і за видами послуг, надаваних споживачам. Такий поділ дає змогу виокремити видатки, спрямовані на досягнення цілей ґендерної рівності. Для визначення їхньої вартості усі витрати слід розглядати з точки зору їхнього впливу на досягнення пріоритетів ґендерної політики. Головним у цьому контексті є виявлення і обчислення витрат на ґендерно-специфічні потреби, тобто визначення ґендерно-специфічних видатків.

ґендерно-специфічні видатки – це суми, що виділяються на діяльність, спрямовану на реалізацію завдань ґендерної рівності як у рамках програми із забезпечення ґендерної рівності, так і в межах ґендерно-орієнтованих послуг, що надаються населенню.

З метою оцінки реальних затрат, спрямованих на досягнення ґендерної рівності, необхідно розрізняти **прямі, непрямі та накладні витрати**. Адже з точки зору «змісту» витрат не всі з них можуть бути віднесені до таких, що орієнтовані на виконання ґендерно-специфічних завдань. Тобто йдеться про **накладні витрати**, до яких належать допоміжні послуги. Наприклад, витрати на комунальні послуги, енергоносії, зв'язок тощо.

Усі інші витрати в межах ґендерно-орієнтованої діяльності, за логікою, можуть бути віднесені до ґендерно-специфічних видатків. При цьому чітко визначення ґендерно-специфічних цілей і завдань, які мають бути вирішені в рамках сфери/програми/проекту, допоможе віднести витрати до прямих, тобто спрямованих на виконання безпосереднього завдання, чи непрямих:

Таблиця 4.

ВИТРАТИ НА ҐЕНДЕРНО-ОРІЄНТОВАНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Вид витрат	Спрямованість на цілі ҐР	Приклад ґендерно-специфічних видатків
Прямі витрати на цілі ґендерної рівності	Спрямовані на досягнення конкретних цілей та завдань ґендерної рівності або на основні цільові ґендерні групи	- витрати кризового центру, пов'язані з наданням допомоги жертвам домашнього насилля; - витрати на придбання діагностичного обладнання для реалізації Програми репродуктивного здоров'я
Непрямі витрати (розподілені) на цілі ґендерної рівності	Спрямовані на інші зацікавлені сторони, крім цільових груп, або на вирішення завдань ґендерної рівності в межах цільових програм	- витрати на семінар-тренінг з ґендерної освіти для державних службовців у межах перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій (як одне із занять); - консультації центру зайнятості щодо відкриття власної справи, спрямовані на вирівнювання можливостей різних ґендерних груп на ринку праці
Накладні витрати	Напряму не орієнтовані на досягнення ґендерної рівності	- видатки на орендну плату, комунальні платежі, витрати з обслуговування основних засобів та обладнання, що використовується для надання соціальних послуг тощо

Як уже зазначалось, важливо розрізняти послуги, передбачені програмою, та заходи, які проводяться в її межах. З цією метою варто чітко визначити, на кого спрямовані витрати. Так, якщо витрати на послуги розраховані безпосередньо на цілі ґендерної рівності щодо основних цільових груп, то їх слід вважати прямими; якщо витрати на послугу спрямовані на інших бенефіціарів, то їх доцільно віднести до непрямих (наприклад, «квоти» для жінок-підприємниць у межах проведення виставки-ярмарку «Купуй львівське»).

Пропонований підхід також передбачає аналіз фінансування програм з точки зору розподілу коштів на конкретні потреби споживачів і виконавців. Таким чином, це дає можливість

спрогнозувати ефективне використання коштів, що в сучасних умовах набуває значущості як для бюджету України, так і для донорів, зацікавлених у ефективності залучених ресурсів для досягнення цілей розвитку. Інформація про вартість інтегрування ґендерної рівності до програм і політик у цілому є важливою як для держави, так і для міжнародного донорського співтовариства, особливо у разі розгляду напрямів допомоги²⁰.

2. Проведення розрахунків витрат на цілі ґендерної рівності

Для проведення розрахунку вартості витрат на цілі ґендерної рівності слід оцінити масштаби втручання, необхідних для досягнення поставлених цілей, а також визначити конкретні дії для виконання завдань, спрямованих на досягнення таких цілей. При цьому обчислення витрат на реалізацію цих заходів лежатиме в основі будь-якої моделі такого розрахунку.

Варто пам'ятати, що питання ґендерної рівності часто не є пріоритетним під час формування і реалізації бюджетних програм і проектів, тому розрахунок вартості має спиратися на результати якісного ґендерного аналізу сфер/програм/проектів. Такий підхід дасть необхідні аргументи на користь виділення засобів на впровадження планованих втручання, спрямованих на подолання розриву між фактичною ситуацією та цілями ґендерної рівності.

Щоб визначити загальні витрати на обрані цілі ґендерної рівності в рамках конкретної сфери/програми/проекту необхідно визначити СУМУ на УСІ заходи, проекти, акції, дії, які заплановано здійснити задля досягнення зазначеної мети і завдань. Таким чином, **загальна вартість витрат** на сферу/програму/проект виглядає як:

$$ЗВВ = \sum_{i=1}^n ПВГР_i + НВГР_i + НВ_i$$

20. «Гендерное бюджетирование и репродуктивные права женщин». - ЮНФПА и ЮНИФЕМ, 2006. – Режим доступу:http://eeca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Gender%20responsive%20Budgeting%20and%20Women's%20Reproductive%20Rights_Resource%20Pack_Rus_Nov%202010_printed%20by%20Leader%20Art_inside.pdf

де:

ЗВВ	Загальна вартість витрат	
ПВҐР	Прямі витрати на цілі ґендерної рівності	Сума всіх витрат на ґендерно-орієнтовані послуги/заходи, спрямовані на досягнення цілей ґендерної рівності
НВҐР	Непрямі витрати на цілі ґендерної рівності	Сума всіх витрат, спрямованих на досягнення цілей ґендерної рівності в рамках надаваних послуг/заходів
НВ	Накладні витрати	Сума всіх допоміжних витрат, пов'язаних з наданням послуг/заходів

Розрахунок вартості окремих послуг і заходів (ВП(З)) необхідно проводити відповідно до методичних рекомендацій, нормативів і стандартів, прийнятних у конкретній сфері. Оскільки соціальна сфера за цілями близька до цілей ґендерної рівності, то обґрунтованим є застосування підходів, які використовуються в сфері соціальної роботи. Прикладом може бути методика розрахунку вартості послуг із реабілітації, які надаються інвалідам і дітям-інвалідам реабілітаційними установами²¹. При цьому слід зауважити, що інші підходи і методи розрахунку вартості, наприклад, стандарти бухгалтерського обліку, поділ на прямі, непрямі та накладні витрати здійснюють за дещо іншими принципами, не пов'язуючи їх із цілями програми.

Враховуючи певні проблеми з акумуляцією інформації відносно витрат програм, і те, що ці витрати, як правило, не пов'язані лише з фінансуванням виключно цілей ґендерної рівності, оцінку непрямих витрат проводити необов'язково. Проте, якщо не враховувати розподіл витрат в межах програм, то аналіз:

- дасть занижену оцінку реального внеску в досягнення цілей ґендерної рівності, оскільки значна кількість витрат фінансується з національних джерел (особливо витрати на персонал);
- покаже занижену оцінку загальних затрат/потреб у

21. Єдина уніфікована методика розрахунку вартості медичних послуг, амбулаторно-поліклінічного та стаціонарного лікування [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/143330>

ресурсах цілей ґендерної рівності, якщо інші витрати, наприклад, транспортні, можуть бути профінансовані за рахунок інших програм.

Таким чином, неврахування непрямих витрат не дасть можливості визначити реальну частку фінансування, яка використовується безпосередньо на досягнення ґендерної рівності.

Враховуючи вищезауважене, **для обчислення прямих і непрямих витрат на цілі ґендерної рівності** доцільно використовувати узагальнену формулу:

$$П(Н)ВГР = \sum_{i=1}^n ВП(З)_i$$

де:

- П(Н) ВГР Прямі/непрямі витрати на цілі ґендерної рівності
- ВП(З) Витрати на послуги/заходи, спрямовані на досягнення цілей ґендерної рівності і/або задоволення потреб основних цільових груп
- n Кількість послуг/заходів

Важливим моментом використання формули є чітке визначення цілей програми. Як правило, програми пропонують послуги, які не обов'язково повною мірою спрямовані на реалізацію цілей ґендерної рівності. Такі заходи, зазвичай, можуть охоплювати вирішення дотичних завдань, тобто на цілі ґендерної рівності витратять лише певну частину фінансів. Тому важливо враховувати, які конкретно витрати можуть бути зараховані до ґендерно-чутливих, а які – ні.

Таблиця 5.

ПРИКЛАД КЛАСИФІКАЦІЇ ВИДІВ ВИТРАТ

Види витрат	Класифікація за цілями ҐР	Класифікація за ҐР
Витрати на персонал, тренерів, викладачів з питань ґендерної політики	На 100% використовуються для ґендерно-орієнтованих цілей	Прямі витрати на цілі ґендерної рівності
Витрати на транспортування пересувного мамографа		
Витрати на оплату праці вчителів, які проводять уроки ґендерної рівності тощо	Витрати, які не є специфічними для цілей ҐР і використовуються з цією метою різними програмами або заходами менш ніж на 100 %	Непрямі витрати (розподілені) на цілі ґендерної рівності
Витрати на проведення дослідження потреб хлопців/ дівчат у рамках створення підліткових клубів за програмою зниження підліткової злочинності	Частку витрат, що стосуються цілей ҐР, визначити важко, проте питання ҐР розглядається як допоміжне, і витрати спрямовані на конкретні ґендерні групи	Непрямі витрати (розподілені) на цілі ґендерної рівності
Витрати на покриття транспортних послуг Кризового центру		
Покриття транспортних витрат учасників заходу	Напряму не стосуються ҐР	Накладні витрати ҐР

Таким чином, виходячи з вищенаведеного, формула розрахунку виглядає так:

$$ВҐР = \sum_{i=1}^n ПВҐР_i + НВҐР_i - НВ_i$$

де

ВГР	Вартість витрат на цілі ґендерної рівності
ПВГР	Прямі витрати на цілі ґендерної рівності
НВГР	Непрямі витрати на цілі ґендерної рівності
НВ	Накладні витрати

Таблиця 6.

**ПРИКЛАД РОЗРАХУНКУ ВИТРАТ НА ПРОВЕДЕННЯ
ТРЕНІНГУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ОБІЗНАНОСТІ
ФАХІВЦІВ З ПИТАНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ І
МОЖЛИВОСТЕЙ
ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ**

Опис витрат	Одиниця виміру	Вартість одиниці	Кількість одиниць	Загальна сума	%
Прямі витрати				15400	78
Гонорари залучених спеціалістів (2 особи)	година	100	16	3200	
Канцелярські витрати на учасників	грн/особа	10	20	200	
Витрати на учасників: проживання/ харчування учасників (2 доби) тощо	особа	300,00	20	12000	
Накладні витрати				4400	22
Оренда приміщення та обладнання	година	150	16	2400	
Оплата проїзду учасників	особа	100,00	20	2000	
РАЗОМ ВИТРАТ				19800	100

У наведеному прикладі врахований повний перелік потреб, і сума витрат на цілі ґендерної рівності складає 78%. Тут ґендерно-специфічні витрати є прямими.

3. Використання автоматизованого інструменту для розрахунку вартості витрат на конкретному прикладі

Інструмент розрахунку створений в Microsoft Excel, що дає змогу автоматизувати процес. Інструмент в масиві має формули Microsoft Excel, макроси і гіперпосилання, формули, організовані вкладки і кнопки, мінімальні вимоги для використання:

- Office 2003 або вище
- 256 Мб оперативної пам'яті
- Базові знання Microsoft Excel.

Для можливості проведення розрахунку всі витрати згруповані за окремими видами у такі категорії:

- A. Персональні витрати
- B. Програмні витрати
- C. Адміністративні витрати
- D. Обладнання та матеріали

При цьому кожна категорія пропонує можливість заповнення даних відповідно до конкретних умов, а саме – підкатегорій.

Таблиця 7.

КАТЕГОРІЇ ВИТРАТ

Категорія	Підкатегорії
A. «Персональні витрати»	A.1 «Заробітна плата з нарахуваннями» A.2. «Оплата за угодами»
B. «Програмні витрати»	B.1 «Навчальні заходи» (4 і більше год/день) B.2 «Інші заходи» (менше 4 год/день) B.3 «Публікації» B.4 «Дослідження» B.5 «Реклама»
C. «Адміністративні витрати»	C.1 «Витратні матеріали» C.2 «Транспортні витрати» C.3 «Відрядження (добові)» C.4 «Комунальні видатки» C.5 «Тиражування»

залежить від особливостей програми, галузі, на яку вона спрямована, та специфіки заходів, які передбачені.

Витрати в рамках розрахунку обов'язково мають бути структуровані відповідно до запропонованого розподілу і в подальшому позначені як прямі/непрямі витрати на цілі ґендерної рівності.

Після введення користувачем усіх необхідних для розрахунку даних, інформація, що введена в попередніх листах, буде відтворена в листі «Кошторис», де відображено усі заходи/послуги за статтями витрат.

Малюнок 6.

ПРИКЛАД РОЗРАХУНКУ ВАРТОСТІ ВИТРАТ
(ЛИСТ «КОШТОРИС»)

Назва програми
«Державна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків на період до 2016 року»
(розділ VI «Підвищення рівня кваліфікації фахівців з питань забезпечення рівних прав жінок та можливостей жінок і чоловіків»)

Прямі витрати на цілі ґендерної рівності	860060	80%
Непрямі витрати на цілі ґендерної рівності	0	0%
Накладні витрати	212900	20%

ВИТРАТИ		ЗАГАЛЬНА СУМА
A.	Персональні витрати (заробітна плата)	
A.1	Заробітна плата з нарахуваннями (100%)	0,0
A.2	Оплата за угодами	0,0
A.3	
	Всього	0,0
B.	Програмні витрати	
B.1	Навчальні заходи (4 і більше год/день)	765 800,0
B.2	Інші заходи (менше 4 год/день)	209 160,0
B.3	Публікації	0,0
B.4	Дослідження	18 000,0
	Всього	1 072 960,0
C.	Адміністративні витрати	
C.1	Витратні матеріали	0,0
C.2	Транспортні витрати	0,0
C.3	Відрядження (добові)	0,0
C.4	Комунальні видатки	0,0
C.5	Ксерокопіювання	0,0
	Всього	0,0
D.	Обладнання та матеріали	
D.1	
D.2	
	Всього	
	ЗАГАЛЬНА СУМА ВИТРАТ	1 072 960,0

Чіткість результату залежить від повноти введеної інформації про вартість для кожного пункту програми, яка розраховується. При цьому у верхній графі буде відображено розподіл **прямих, непрямих і накладних витрат на цілі гендерної рівності**.

Саме цей лист дає уявлення про загальний відсоток витрат, спрямованих в рамках програми/проекту на цілі гендерної рівності. На цьому етапі у разі отримання незадовільного результату існує можливість переглянути підходи до розподілу ресурсів, або ж поставити завдання про перегляд цілей/завдань/заходів програми/проекту.

Після завершення розрахунку загальної вартості результати будуть згруповані в «Резюме витрат».

Малюнок 7.

ПРИКЛАД РОЗРАХУНКУ ВИТРАТ (ЛИСТ «РЕЗЮМЕ ВИТРАТ»)

Назва програми

«Державна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків на період до 2016 року»

(розділ VI «Підвищення рівня кваліфікації фахівців з питань забезпечення рівних прав жінок та можливостей жінок і чоловіків»)

Прямі витрати на цілі гендерної рівності	1072960
Непрямі витрати на цілі гендерної рівності	860060
Накладні витрати	212900

ПРОГРАМНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Діяльність		Назва діяльності (тренінг, дослідження, публікація тощо)
Навчальні заходи	В 1.1	Семинар для керівників громадських організацій з питань застосування підходів гендерної рівності (1 день)
	В 1.2	Тренінг для державних службовців
	В 1.3	Семинар-тренінг для підвищення рівня обізнаності фахівців з питань забезпечення рівних прав жінок і чоловіків
Інші заходи	В 2.1	Проведення навчання по підвищенню кваліфікації представників державних органів
Публікації	В 3	Розробка та друк буклетів
Дослідження	В 4	Розробка програм професійної підготовки та підвищення кваліфікації представників органів державної влади, в яких передбачено використання навчальних модулів з основ гендерної теорії

Цей лист дає змогу користувачеві отримати на виході загальну вартість програми, перелік пропонованих заходів і суму коштів, спрямованих на досягнення цілей Ґендерної рівності. Фактично – це план заходів, який може слугувати додатком до програми/проекту.

Наведений тут розрахунок проводився в рамках апробації методики розрахунку вартості витрат на реалізацію обраних пріоритетів Ґендерної рівності. У зв'язку з цим необхідно було виконати такі взаємопов'язані завдання:

- обчислити загальну суму витрат, необхідну для реалізації завдань, поставлених програмою;
- визначити частку витрат на реалізацію Ґендерної рівності в рамках обраного пріоритету.

Запропонована модель розрахунку відображає «вартість» програми в цілому та частку витрат прямо чи опосередковано спрямованих на досягнення Ґендерної рівності. Не залежно від специфіки галузі чи сфери, для якої проводиться розрахунок вартості послуг/товарів/політики, включає визначення вартості витрат на оплату праці, програмні заходи, адміністративні витрати, витрати на обладнання та матеріали, тощо. Запропонована модель допомагає структурувати витрати, визначити частку, яка прямо чи опосередковано спрямована на досягнення Ґендерних потреб жінок та чоловіків.

Таким чином, застосування запропонованої моделі дає можливість визначити реальну «ціну» забезпечення рівних можливостей жінок та чоловіків, максимально ефективно використати фінансові та людські ресурси.

ООН ЖІНКИ

ООН Жінки – це структура Організації Об'єднаних Націй, яка займається питаннями ґендерної рівності та уповноваження жінок. Всесвітня поборниця прав та інтересів жінок і дівчат, Структура ООН Жінки, була створена для прискорення прогресу щодо задоволення їхніх потреб у всьому світі.

ООН Жінки надає підтримку державам-членам Організації Об'єднаних Націй щодо встановлення глобальних стандартів для досягнення ґендерної рівності, а також разом із урядами і громадянським суспільством розробляє закони, стратегії, програми і послуги, необхідні для реалізації цих стандартів. Вона виступає за рівну участь жінок у всіх сферах життя, приділяючи основну увагу п'яти пріоритетним напрямкам: посиленню жіночого лідерства і підвищенню їхньої участі в процесі прийняття рішень; припиненню насильства по відношенню до жінок; залученню жінок до всіх етапів процесу забезпечення миру і безпеки; розширенню економічних прав жінок; наданню питанням ґендерної рівності особливого значення в процесі національного планування та бюджетування. ООН Жінки також координує зусилля та сприяє діяльності системи ООН щодо просування ґендерної рівності.

ФОНД ІМЕНІ ФРІДРІХА ЕБЕРТА

Фонд імені Фрідріха Еберта є найстарішим політичним фондом Німеччини, що володіє багатими соціал-демократичними традиціями зі дня свого заснування в 1925 році. Фонд був заснований як політичний заповіт Фрідріха Еберта, першого президента Німеччини, що був обраний демократичним шляхом, та іменем якого був названий Фонд.

Ключовою діяльністю політичного Фонду є втілення в життя основоположних ідеалів та цінностей соціал-демократії: свободи, справедливості, солідарності. Фонд працює в тісному зв'язку з соціал-демократами організаціями та вільними профспілками. Як некомерційна установа, Фонд організує свою діяльність на принципах самостійності та незалежності.

Публікація видана за підтримки ООН Жінки в Україні та Представництва Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні.

вул. Еспланадна 20, оф. 210
м. Київ, 01023, Україна
Тел.: +38 044 253 59 80
www.unwomen.org

вул. Пушкінська, 34
м. Київ, 01004, Україна
Тел.: +38 044 234 00 38
www.fes.kiev.ua